

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
ของพุทธศาสนิกชนผู้เคยบวชเรียน
The Practice according to Buddhist Teachings by
Ever-ordained B.A. (Buddhism) Graduates

โดย

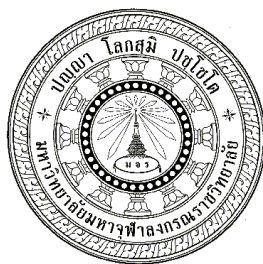
นายบุญหนา จิมานัง
นายภวัต ชัยเนตร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. 2549

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ISBN 978-974-364-722-2

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การปฏิบัติตนตามหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา
ของพุทธศาสนิกชนบัณฑิตผู้เคยบวชเรียน
The Practice According to Buddhist Teachings by
Ever-ordained B.A. (Buddhist) Graduates

โดย

นายบุญหนา จิมานั่ง
นายภวัต ชัยเนตร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. 2549

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ISBN 978-974-364-722-2

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Practice According to Buddhist Teachings by
Ever-ordained B.A. (Buddhist) Graduates

by

Mr. Boonna Jimanung

Mr. Phawat Shainet

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus

B.E. 2549

Research Project Supported by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ISBN 978-974-364-722-2

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติตนผู้เคยบวชเรียน
ผู้วิจัย:	นายบุญหนา จิมาโนง และนายภวัต ชัยเนตร
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ปีงบประมาณ:	2549
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาลักษณะทางสังคม คุณลักษณะที่พึงประสงค์ การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติตนผู้เคยบวชเรียน และหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติตนผู้เคยบวชเรียน ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับประชากรที่เป็นพุทธศาสนิกชน จำนวน 692 ชุด ได้รับกลับ จำนวน 304 ชุด คิดเป็นร้อยละ 43.93 ของกลุ่มเป้าหมาย ใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบรวม (Enter Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัย พบว่า มากกว่าครึ่งเล็กน้อย(ร้อยละ 59.2) มีแหล่งอาชีพในองค์การศึกษาของรัฐ ส่วนมากมีอาชีพสอดคล้องกับสาขาวิชาที่เคยบวชเรียนถึงร้อยละ 83.3 ผู้เคยบวชเรียนมีรายได้ขณะประกอบอาชีพเฉลี่ย 30,158 บาท รายได้ต่ำสุดคือ 2,000 บาท สูงสุดคือ 400,000 บาท ส่วนมากมีการศึกษาระดับปริญญาโท (ร้อยละ 53.6) รองลงมายังเป็นปริญญาตรี ส่วนปริญญาเอกมีเพียงร้อยละ 11.9 ผู้เคยบวชเรียนครึ่งหนึ่งเคยได้รับรางวัลหรือการประกาศเกียรติคุณ และมากกว่าครึ่งเล็กน้อยเคยได้เป็นกรรมการต่าง ๆ (ร้อยละ 67.8) และมีบ้านเป็นของตนเองถึงร้อยละ 78.7 ส่วนคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ พบว่า ผู้เคยบวชเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรในระดับที่ยอมรับได้(มากกว่าร้อยละ 84 ทุกข้อ)

การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ จำนวน 12 ข้อ ปฏิบัติได้ดีระดับปานกลาง ส่วนหลักธรรมที่ควรหลีกเลี่ยงจำนวน 16 ข้อ หลีกเลี่ยงได้ดีระดับมากถึงร้อยละ 93.8 ในจำนวนนี้ มีผู้สูบบุหรี่กับทะเลาะวิวาทกับผู้อื่น ร้อยละ 3 มีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้อื่นที่ไม่ใช่ภรรยาร้อยละ 2.7 และยังมีดื่มสุรา/เบียร์ ดัดสินปัญหาลำเอียง เล่นการพนัน พุดโกหก และพูดคำหยาบร้อยละ 2.6 ส่วนคุณภาพชีวิตของ

พุทธศาสตร์บัณฑิตผู้เคยบวชเรียน พบว่า ผู้เคยบวชเรียนมีความสุขทางกายระดับดีปานกลาง และมีความสุขทางใจระดับดีมาก

เมื่อวิเคราะห์ โดยใช้วิธีการถดถอยพหุแบบรวม พบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสตร์บัณฑิตผู้เคยบวชเรียนมีเพียงตัวเดียว ได้แก่ หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ (Beta = 0.745) ทั้งนี้ตัวแปรที่นำมาศึกษาทั้งหมดสามารถร่วมกันอธิบายตัวแปรตามคือ คุณภาพชีวิตของพุทธศาสตร์บัณฑิตผู้เคยบวชเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.000 โดยสามารถอธิบายการผันแปรได้ร้อยละ 56.2 ($R^2 = 0.562$) จากผลการวิเคราะห์จึงสรุปว่า การปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิต ของพุทธศาสตร์บัณฑิตผู้เคยบวชเรียน

Research Title: The Practice According to Buddhist Teachings by Ever-ordained B.A. (Buddhist) Graduates

Researchers: Mr. Boonna Jimaung and Mr. Phawat Shainet

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus

Fiscal Year: 2549 / 2006

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research aimed to study of sociological nature, expected characteristics of the practice of the following the path of the Buddhist doctrine by ever-ordained Buddhist graduates and to find out the factors that had influence on quality of life of the graduates by using questionnaires as tool in data collection from the Buddhist graduates. Out of a total of six hundred and ninety two questionnaires three hundred and four were responded, that was forty three, ninety three percent of the targeted population, which were then analyzed using the enter multiple regression analysis.

The results of the research found that less than 59.2 percent of graduates have career in state academic organizations, majority (83, 3%) of professions consistent with the major field they graduated. The ever-ordained graduates' average income was 30,158, the lowest being 2,000 baht and the highest 400,000baht. Majority of the graduates have a masters' degree qualification (53.6%) followed by the bachelor degree and 11.9% with doctoral degree. More than half of the graduates have received awards or certificates and have been members of various committees (67.8%) and 78.7% have self-owned residences. Regarding the characteristics of the expected graduated; it was found that they have an expected characteristic in accordance with syllabus at the acceptable level (more than 84% per question).

Practice along the path of Buddhism found that the principle promoted economics (12 questions) were being practiced at the medium level, principles that laymen ought to avoid (16 questions) were being practiced at he good level (93.3%).

Three out of hundred smoke and had bickering with others, 2.7% has extra marital sexual relation and 2.6 % drinks liquor, gambles, have impartial or prejudiced judgments, tells lie and harsh word. Regarding quality of life, it was found that ever-ordained graduates have physical happiness at the average level and mental happiness at the excellent level.

When it was analyzed by using the enter multiple regression analysis it was found that the only one variable that had influence on life's quality of the Buddhist graduates was the doctrine that promoted economics (Beta=0.745). The variables that were all used in the study can explain statistical importance 0.01 56.2 (R=0.562). From the results it can be concluded that the practice following the doctrine that promoted economics was the key factor and had influences in the quality of life of the ever-ordained graduates.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	จ
สารบัญแผนผัง	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.4 ระยะเวลาที่ทำการวิจัย	3
1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	4
1.6 ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย และหน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้	5
บทที่ 2 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตตามลักษณะทางพระพุทธศาสนา	6
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	11
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร	18
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	19
2.5 กรอบแนวคิด	20
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	22
3.1 รูปแบบและวิธีการวิจัย	22
3.2 ประชากรเป้าหมาย	22
3.3 เครื่องมือการวิจัยและวิธีการรวบรวมข้อมูล	23
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	25
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	25

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	27
4.1 ลักษณะทางสังคมของพุทธศาสนิกชนที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร	27
4.2 คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร	31
4.3 การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	32
4.4 คุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร	35
4.5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร	38
4.6 อภิปรายผลการศึกษา	42
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	46
5.1 สรุปผลการวิจัย	46
5.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ	48
5.3 ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา	48
บรรณานุกรม	50
ภาคผนวก	52
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	53
ประวัติผู้วิจัย	58

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตามแหล่งอาชีพ	28
2 จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้เคยบวชเรียน ความสอดคล้องของอาชีพกับสาขาวิชาที่เคยบวชเรียน	28
3 จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตามรายได้ขณะประกอบอาชีพ	29
4 จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตามระดับการศึกษาขั้นสูงสุด	29
5 จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตามการได้รับรางวัล	30
6 จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตามการได้เป็นกรรมการต่าง ๆ	30
7 จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตามการมีบ้านอยู่อาศัย	30
8 จำนวนและร้อยละคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรของผู้เคยบวชเรียนในแต่ละข้อ	31
9 ระดับการปฏิบัติตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจของผู้เคยบวชเรียน จำแนกเป็นจำนวนและร้อยละ	32
10 จำนวนและร้อยละการปฏิบัติตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจของผู้เคยบวชเรียนเป็นรายข้อ	33
11 ระดับการหลีกเลี่ยงหลักธรรมที่ควรหลีกเลี่ยงของผู้เคยบวชเรียน จำแนกเป็นจำนวนและร้อยละ	33
12 จำนวนและร้อยละการปฏิบัติตามหลักธรรมที่ควรหลีกเลี่ยงของผู้เคยบวชเรียนเป็นรายข้อ	34
13 ระดับความสุขทางกายของผู้เคยบวชเรียน จำแนกเป็นจำนวนและร้อยละ	35
14 จำนวนและร้อยละความสุขทางกายของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตามรายการและระดับ	36
15 ระดับความสุขทางใจของผู้เคยบวชเรียน จำแนกเป็นจำนวนและร้อยละ	37
16 จำนวนและร้อยละความสุขทางใจของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตามรายการและระดับ	38
17 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ระหว่างตัวแปรที่ศึกษา	40
18 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของผู้เคยบวชเรียน	42

สารบัญแนผนผ้ง

แผนผ้งที่	หน้า
1 แสดงกลุ่มตัวแปรและความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ ที่ใช้ในการวิจัย	21
2 ผลการศึกษาตามกรอบแนวคิดการวิจัย	45

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้ มุ่งศึกษาลักษณะทางสังคม คุณลักษณะที่พึงประสงค์ การปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนที่พึงประสงค์ การปฏิบัติตนตามอิทธิพล ต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่พึงประสงค์ผู้เคยบวชเรียน ให้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับประชากรที่เป็นพุทธศาสนิกชนที่พึงประสงค์

การวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ได้จัดโครงการพัฒนาบุคลากรเพื่อการวิจัย และให้งบประมาณอุดหนุน ขอขอบคุณคณะกรรมการที่ปรึกษาที่ได้สละเวลามาเป็นวิทยากรในการฝึกอบรมตลอดหลักสูตร พร้อมทั้งข้อเสนอแนะและให้การช่วยเหลือแก้ไขข้อบกพร่องจนงานวิจัยเสร็จสมบูรณ์ ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกท่านที่กรุณาอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ ตลอดการฝึกอบรม ผู้วิจัยได้รับความรู้มากยิ่งขึ้น จึงขอขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

นายบุญหนา จิมาวัง

นายภวัต ชัยเนตร

๒๒ มิถุนายน ๒๕๕๐

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในโลกมนุษย์มักจะมีมนุษย์ทุกชนชั้น หลายเผ่าพันธุ์ประสบปัญหาแตกต่างกัน มนุษย์ยุคหินอาจมีปัญหากจากภัยธรรมชาติ ขาดแคลนปัจจัย 4 ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย มีโรคภัยระบาด และปัญหาการเบียดเบียนกันจนกระทั่งเป็นสงครามระหว่างเผ่าพันธุ์ ต่อมามนุษย์ได้มีการพัฒนาเพื่อจะให้ชีวิตมีความสะดวกสบาย ภายใต้แนวคิดที่ว่า ยิ่งสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ความสุขมาก มนุษย์จึงได้มีการศึกษาในด้านวิทยาศาสตร์และการแพทย์ และได้พยายามสร้างเทคโนโลยีจนเกิดความเจริญก้าวหน้า ความสามารถทางเทคโนโลยีทำให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกการเดินทางไปมา การสื่อสารและการแพทย์สะดวกสบายขึ้น ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์ได้มากขึ้น

ปัจจุบันโลกได้เจริญมากขึ้นตามลำดับ ที่สำคัญคือจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ปัญหาที่มนุษย์เคยหวาดกลัวจากภัยธรรมชาติจากโรคภัยไข้เจ็บได้ลดลง แต่มนุษย์กลับมีปัญหาคืออื่น ๆ เกิดขึ้นแทน เช่น ปัญหาจากมลภาวะ ปัญหาจากการก่ออาชญากรรม ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชาติก็มีปัญหาเกี่ยวกับความประพฤติมากขึ้น ได้แก่ ปัญหายาเสพติด ปัญหาเด็กยกพวกทำร้ายกันรวมทั้งปัญหาทางเพศ การที่มนุษย์ได้ประสบปัญหาดังกล่าวนั้น พระพุทธศาสนาเรียกว่า ประสพทุกข์ ซึ่งจะนำไปสู่ปัญหาทางจิตใจหรือทุกข์ใจ

เมื่อประเทศไทยได้ประกาศใช้แผนพัฒนาประเทศครั้งแรกเรียกว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (2504-2509) จนกระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545-2549) วิถีทางการพัฒนาจึงเป็นไปตามแบบอย่างของประเทศตะวันตก คือเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจหรือวัตถุเป็นหลัก จึงได้ระดมสร้างสาธารณูปโภคด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยจำนวนมาก โดยเข้าใจว่า ความสุขของมนุษย์อยู่ที่การบริโภควัตถุ จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาตามแนวทางของประเทศตะวันตกหรือการพัฒนาที่มุ่งเน้นวัตถุเป็นหลัก ยังไม่สามารถทำให้ประชาชนประสบความสุขได้แท้จริง จะเห็นได้จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยทุกด้านยังมีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ

การทำให้มนุษย์มีความสุขหรือการนำชีวิตไปสู่ชีวิตที่ดีงาม พระพุทธศาสนาเชื่อว่าสามารถกระทำได้ด้วย การปฏิบัติธรรม ความสุขตามลักษณะทางพระพุทธศาสนาแยกโดยคุณค่า มีอยู่ 2 ประเภท¹ ประเภทแรก คือความสุขในการได้สนองตอบความต้องการทางประสาททั้งห้า และสนองความอยากต่าง ๆ เป็นความสุขที่ต้องแสวงหาซึ่งขึ้นต่อปัจจัยภายนอก ประเภทที่สอง คือความสุขในภาวะจิตที่ปลอดโปร่งผ่องใส เอิบอím สดชื่น เบิกบาน เป็นอิสระ ปราศจากสิ่งขัดข้อง เป็นความสุขที่สร้างขึ้นได้เองไม่ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งอื่น ซึ่งเป็นความสุขในความหมายตามลักษณะทางพระพุทธศาสนา

ความสุขนั้น นับเป็นเป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่งของการปฏิบัติธรรม เพราะความสุขเป็นองค์ประกอบของจริยธรรม และยังเป็นตัวการให้เกิดจริยธรรมด้วย คนที่มีความทุกข์ย่อมดิ้นรนหาทางออกจากทุกข์ เมื่อไม่รู้จักริธีปฏิบัติที่ถูกต้องก็ย่อมมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ทำให้ปัญหาและความทุกข์แผ่ขยายออกไปสู่ผู้อื่นและสังคม ส่วนคนที่มีความสุขก็จะมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความไร้ปัญหา ภายในจิตใจก็โปร่งสบายสงบ พร้อมทั้งเอื้อต่อการเกิดขึ้นของคุณธรรมต่าง ๆ เช่น เมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สุภาพอ่อนโยน และมีความเยือกเย็น สภาวะจิตใจและพฤติกรรมก็จะเสริมสร้างบรรยากาศทางสังคมที่ร่าเริงมีความสุขสดใส เป็นการแผ่ขยายความสุขออกไปในครอบครัว และสังคม นั้นหมายถึงคุณภาพชีวิตที่ดีงาม

สังคมไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม และเป็นสภาพแวดล้อมที่แท้จริงของสังคมไทย คนไทยทุกคนควรให้ความสนใจศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา² เพื่อให้การพัฒนาสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือที่เรียกว่าการพัฒนาแบบยั่งยืน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทยที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนาขึ้น เพื่อเป็นสถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณร และประชาชนทั่วไป มีเป้าหมายที่จะพัฒนาคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์คือ มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ใฝ่คิด เป็นต้น จึงได้เปิดสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิตหลายสาขาวิชา และมีผู้สำเร็จการศึกษาไปแล้ว 51 รุ่น

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 529.

² พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา : ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติ, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2533), หน้า 16

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยให้ความสนใจที่จะศึกษาการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน โดยนำเอาแนวคิดหลักธรรมตามลักษณะทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการศึกษาปรากฏการณ์ในครั้งนี้ ผลที่ได้จากการศึกษาจะเป็นประโยชน์ในการนำไปกำหนดนโยบายทางการศึกษา การวางแผนแก้ไขปัญหายุทธธรรมของสังคม และจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศชาติในโอกาสต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคมของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน
2. เพื่อศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียนตามเกณฑ์การผลิตบัณฑิต
3. เพื่อศึกษาการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน
4. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาระดับปัจเจกบุคคล ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ ศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่สำเร็จการศึกษาเป็นพุทธศาสนิกชน และได้ลาสิกขาออกไปประกอบอาชีพอยู่ทั่วประเทศ จำนวน 692 คน (ตามทะเบียนศิษย์เก่าสำรวจปี 2548) โดยจะศึกษาลักษณะทางสังคมของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียนศึกษาคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามเกณฑ์การผลิตบัณฑิต ศึกษาการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และปัจจัยทั้งหมดที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน

1.4 ระยะเวลาที่ทำการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระยะเวลา 1 ปีงบประมาณ ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนกันยายน 2549 โดยเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามทั่วประเทศในช่วงเดือน มิถุนายน กรกฎาคม และสิงหาคม 2549

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

คุณภาพชีวิต หมายถึง ความสุขตามลักษณะทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ความสุขทางกาย ได้แก่ความสบายกาย ไม่มีโรค ไม่มีภัยเบียดเบียน มีปัจจัย 4 อำนวยความสะดวกเพียงพอแก่การดำรงชีพ และความสุขทางใจ ได้แก่ความสบายใจ จิตใจมั่นคงเข้มแข็ง ไม่เศร้าโศก มีความภูมิใจ

การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจและการหลีกเลี่ยงหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ ประกอบด้วย กามโภคี 10 จำพวก กุศลกรรม 10 ประเภท ปาปนิกรกรรม 3 ประเภท โภควิภาค 4 ส่วน ทิฏฐธัมมิกัตถะ 4 ประเภท ปัจจัย 4 ประเภท โภคอาทิยะ 5 ประเภท และกิเลส 10 ประเภท และหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง ประกอบด้วย กรรมกิเลส 4 ประเภท มิตรเทียม 4 จำพวก อคติ 4 ประเภท อบายมุข 4 และ 6 ประเภท

พุทธศาสตรบัณฑิตผู้เคยบวชเรียน หมายถึง ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุกรุ่นและได้ลาสิกขาเป็นคฤหัสถ์แล้ว

คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ หมายถึง พุทธศาสตรบัณฑิตผู้เคยบวชเรียนมีคุณลักษณะตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำหนดไว้ในหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต เพื่อผลิตบัณฑิตให้มีลักษณะที่พึงประสงค์ 9 ประการ ประกอบด้วย

1. มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส
2. ใฝ่รู้ใฝ่คิด
3. เป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา
4. มีความสามารถในการแก้ปัญหา
5. มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา
6. รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม
7. รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม
8. มีโลกทัศน์กว้างไกล
9. มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม และจริยธรรม

1.6 ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย และหน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้

1 เพื่อเป็นข้อมูลให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัยและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้เห็นความสำคัญของประสิทธิภาพของศิษย์เก่าที่เป็นพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัย และคุณภาพของสังคม

2 เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้บริหารมหาวิทยาลัย ในการผลิตบัณฑิตให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพการศึกษา

3 เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับหน่วยงานหรือองค์กรที่รับพุทธศาสนิกชนเข้าทำงาน

4 เป็นองค์ความรู้ใหม่ในการวิจัยครั้งต่อไป

บทที่ 2

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคม คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติตนผู้เคยบวชเรียน และหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติตนผู้เคยบวชเรียน โดยจะศึกษาตามกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตตามลักษณะทางพระพุทธศาสนา
2. แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
3. แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิด

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตตามลักษณะทางพระพุทธศาสนา

เป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา ก็คือ การหาวิธีทำให้ชีวิตมีความสุข ซึ่งมีความสำคัญมาก โดยทั่วไปการทำดีหรือกรรมดีพระพุทธศาสนาเรียกว่า บุญ “บุญเป็นชื่อของความสุข” ความสุขก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เกิดสมาธิในการบำเพ็ญเพียรทางจิตหรือเจริญภาวนา ดังพุทธพจน์ว่า “ผู้มีสุข จิตย่อมตั้งมั่น (เป็นสมาธิ)” และเมื่อจิตเป็นสมาธิ บรรลุฌานแล้ว ความสุขก็เป็นองค์ประกอบของฌาน และนิพพานซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ดังนั้นข้อปฏิบัติที่มีความสุขตามลักษณะทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นเป้าหมายของชีวิต

ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ท่านจำแนกความสุขออกเป็นคู่ ๆ และระดับชั้น เช่น สุขของคฤหัสถ์กับสุขของบรรพชิต สุขกับเนกขัมมสุข โลกียสุขกับโลกุตตรสุข สุขของพระอริยะกับสุขของปุถุชน¹ เป็นต้น ส่วนความสุขที่จัดเป็นลำดับขั้นท่านแบ่งเป็น 10 ชั้น ดังนี้

¹อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า 565.

ขั้นที่ 1 เรียกว่า กามสุข สุขเนื่องด้วยกาม ได้แก่ความสุขโสมนัสที่เกิดขึ้นด้วยอาศัย กามคุณ 5 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย)

ขั้นที่ 2 เรียกว่า ปฐมฌานสุข สุขเนื่องด้วยปฐมฌาน ซึ่งสัจจจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย ประกอบด้วย วิตก วิจาร์ ปิติ สุข และเอกัคคตา

ขั้นที่ 3 เรียกว่า ทุตติยฌานสุข สุขเนื่องด้วยทุตติยฌาน ซึ่งประกอบด้วย ปิติ สุข และเอกัคคตา

ขั้นที่ 4 เรียกว่า ตติยฌานสุข สุขเนื่องด้วยตติยฌาน ซึ่งประกอบด้วย สุข และเอกัคคตา

ขั้นที่ 5 เรียกว่า จตุตถฌานสุข สุขเนื่องด้วยจตุตถฌาน ซึ่งประกอบด้วย อุเบกขา และเอกัคคตา

ขั้นที่ 6 เรียกว่า อากาสาณัญจายตนสมาบัติสุข สุขเนื่องด้วยอากาสาณัญจายตนสมาบัติ ซึ่งล่วงพ้นรูปสัญญาได้โดยสิ้นเชิง ปฏิขสัญญาล่วงลับไปหมด ไม่มณสิการนานัตตสัญญา นึกถึงแต่อวกาศอันอันันต์เป็นอารมณ์

ขั้นที่ 7 เรียกว่า วิญญาณัญจายตนสมาบัติสุข สุขเนื่องด้วยวิญญาณัญจายตนสมาบัติ ซึ่งคำนึงวิญญาณอันอันันต์เป็นอารมณ์

ขั้นที่ 8 เรียกว่า อากิญจัญญายตนสมาบัติสุข สุขเนื่องด้วยอากิญจัญญายตนสมาบัติ ซึ่งคำนึงภาวะที่ไม่มีอะไรเลยเป็นอารมณ์

ขั้นที่ 9 เรียกว่า เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติสุข สุขเนื่องด้วยเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ อันถึงภาวะที่มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่

ขั้นที่ 10 เรียกว่า สัญญาเวทิตนโรธสมาบัติสุข สุขเนื่องด้วยสัญญาเวทิตนโรธสมาบัติ อันถึงภาวะที่ดับสัญญาและเวทนาทั้งหมด

ความสุขทั้ง 10 ขั้นนี้ มีระดับความสุขที่ประณีตลึกซึ้งยิ่งกว่ากันขึ้นไปตามลำดับขั้น ความสุขในขั้นต้นอาจมีทุกข์แทรกอยู่ด้วย เมื่อเป็นความสุขขั้นสูงขั้นก็ยิ่งประณีตบริสุทธิ์มากขึ้น ท่านจึงสอนให้มองความสุขเหล่านั้นตามความเป็นจริงคือมองทั้งส่วนดีและส่วนเสีย เมื่อเห็นโทษของความสุขที่หยาบ ก็จะโน้มใจไปหาความสุขที่ประณีตยิ่งกว่า มุ่งบรรลุสุขที่ประณีต¹ ข้อนี้เป็นลักษณะด้านหนึ่งของความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงกำหนดจุดมุ่งหมายของชีวิตไว้ที่ความสุข ซึ่งเป็นไวพจน์เดียวกันกับคำว่า สันติ และอิสรภาพ²

¹ อ่างแก้ว, พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า 530-531.

² พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ), การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, 2532, หน้า 122.

ความสุขที่พระพุทธศาสนาหมายถึงความสุขที่เป็นพื้นฐานอยู่ภายในจิตใจ ซึ่งจิตใจสามารถสัมผัสได้ทันทีทุกเวลา ไม่ต้องอิงอาศัยกระบวนการรับรู้ที่ขึ้นต่ออารมณ์ของโลกภายนอก จุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา พึงบรรลุได้ด้วยการดับทุกข์ หรือด้วยข้อปฏิบัติที่มีความสุข มิใช่บรรลุด้วยข้อปฏิบัติที่เป็นทุกข์ ข้อต้องระวังคือ ผู้ปฏิบัติจะต้องไม่ติดใจหลงใหลในความสุขที่เกิดขึ้นแก่ตน ไม่ปล่อยให้ความสุขที่เกิดขึ้นนั้นครอบงำจิตใจของตน ต้องยังจิตใจให้เป็นอิสระ สามารถก้าวหน้าไปในธรรมเบื้องสูงต่อไป จนบรรลุความเป็นอิสระหลุดพ้นโดยสมบูรณ์ นี่เป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานที่ชาวพุทธจะพึงใช้ปฏิบัติในการเกี่ยวข้องกับความสุข

ความสุข ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความสบาย มีอิสรภาพ และสันติ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท¹

1. **กายิกสุข ความสุขทางกาย** (bodily happiness) หมายถึง การมีอิสรภาพทางกาย ซึ่งเป็นพื้นฐานของชีวิต ได้แก่ การมีปัจจัย 4 เพียงพอที่จะหลุดพ้นจากความยากจน ขาดแคลน ไม่มีภัยธรรมชาติเบียดเบียน และพ้นจากภัยที่มนุษย์สร้างขึ้นในทางกายภาพ เช่น มลภาวะในสภาพแวดล้อม

2. **เจตสิกสุข ความสุขทางใจ** (mental happiness) หมายถึง มีจิตใจที่มีคุณธรรม มีความเข้มแข็งมั่นคง ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม ไม่ถูกกิเลสและความทุกข์บีบบังคับครอบงำ ไม่มี ความโศก ปราศจากความเศร้าหมอง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตตามลักษณะทางพระพุทธศาสนา มากำหนดเป็นตัวแปรตาม ได้แก่ คุณภาพชีวิตของคุณค่าผู้เคยบวชเรียน ประกอบด้วย ความสุขทางกาย และความสุขทางใจ

ความสุขตามลักษณะทางพระพุทธศาสนาสามารถปฏิบัติได้ 2 วิธี² คือ

สามิสสุข ความสุขได้จากการอาศัยวัตถุ (กามคุณ³) (Carnal or sensual happiness) ความสุขประเภทนี้มีลักษณะที่จะเพิ่มปริมาณสิ่งสนอง จึงทำให้เกิดความหวนแค้นและการแย่งชิงกัน เบียดเบียนกันได้ ความต้องการพึ่งพาถ้ามีมากยิ่งแคบมาก และยิ่งไม่เป็นอิสระแก่ตนเอง เป็นความสุขที่เคลือบหรือห่อหุ้มอยู่ภายนอก ไม่เข้าถึงเนื้อตัวของชีวิต จึงแปรปรวนได้ง่าย ความแปรปรวนอาจเกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงของสิ่งสนองที่อยู่ภายนอก หรือความเปลี่ยนแปลงของความพอใจภายในจิตใจก็ได้ ความสุขประเภทนี้จึงมีคุณค่าทางจริยธรรมน้อย เพราะต้องอาศัย

¹ อุนทุท. 20/315/101 อ้างใน, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม 2543, หน้า 88.

² อุนจตุทก. 21/62/90 อ้างใน, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม 2543, หน้า 89.

³ สิ่งที่น่าปรารถนา 5 อย่าง รูป เสียง กลิ่น รส และการสัมผัสทางกาย.

ตัณหา นำ เพื่อสนองความต้องการทางด้านตา หู จมูก ลิ้น และกาย นั้นหมายความว่า มนุษย์ยังมี อวิชชา ไม่รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรเป็นประโยชน์ ไม่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง จึงต้องใช้ความรู้สึก ชอบไม่ชอบ เกลียด กลัว หรือปรารถนามาเป็นเครื่องนำชีวิต

นิรามิสสุข ความสุขที่ได้โดยไม่ต้องอาศัยวัตถุ (Happiness independent of material things or sensual desires; spiritual happiness) เป็นความสุขที่เกิดขึ้นหรือสร้างขึ้นใน เนื้อตัวของชีวิตจิตใจ เป็นสิ่งที่ประจักษ์อยู่ภายใน มีลักษณะแผ่ขยายและเพิ่มพูนขึ้นจากภายใน ยิ่งประณีตลึกซึ้งมากขึ้น ก็ยิ่งอาศัยวัตถุหรือสิ่งภายนอกน้อยลง จนถึงระดับสูงสุดก็เป็นอิสระโดย ลิ้นแข็ง จิตมีสุขภาพดีคือมีลักษณะเป็นความสดชื่น ความผ่องใส เบิกบาน ปราศจากปัญหา หรือ แก้ปัญหาได้แล้ว ความสุขประเภทนี้ จึงเป็นเป้าหมายของการปฏิบัติธรรม และมีคุณค่า ทางจริยธรรมมาก ความสุขแบบนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์คนนั้นมีปัญญาพอแล้ว คือการ เปลี่ยนพฤติกรรมและวิถีชีวิตจากการกินเพียงเพื่ออร่อยลิ้นและโก้หรู มาสู่การกินพอดีด้วยปัญญา หรือเสริมคุณภาพชีวิตให้มีสุขภาพ และสามารถดำเนินชีวิตที่ดั่งงามอย่างผาสุก เรียกว่า “โภชนมัตตัญญูตา” ซึ่งไม่ต้องอาศัยตัณหาช่วยนำชีวิตอีกต่อไป

หลักการพัฒนามนุษย์ให้มีความสุข

การพัฒนามนุษย์ตามแนวคิดนี้ ความสุขของมนุษย์จะเป็นความสุขที่ประสานกลมกลืน ระหว่างบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม เมื่อบุคคลมีการพัฒนาขึ้นอีกระดับหนึ่ง ก็จะมี “การให้” ทั้งผู้ให้และผู้ได้ก็จะมีสุขด้วยกันทั้งสองฝ่าย สังคมก็อยู่ดีมีสุข ทำให้แก้ปัญหาการเบียดเบียน แย่งชิงกันได้ ความเป็นอิสระภาพก็จะมากขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นการพัฒนามนุษย์ให้มีชีวิตอยู่ด้วยความสุขนั้น คือการพัฒนาคนให้รู้จักคิด โดยอาศัยหลักธรรมเรียกว่า “โยสีโสมนสิการ” คือการรู้จัก มอง รู้จักคิด รู้จักพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีหลักการ 2 อย่างคือ

1. มองให้เห็นความจริงหรือได้ความรู้ (ได้ปัญญา)
2. มองให้ได้ประโยชน์ หรือสามารถทำให้เป็นประโยชน์ (ได้ประโยชน์)

ส่วนสุขของคฤหัสถ์ หรือความสุขที่ชาวบ้านควรพยายามเข้าไปถึงอย่างสม่ำเสมอและเป็นความสุขอันชอบธรรมมี 4 ประการคือ

1. อตติสุข ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ ได้แก่ ความภูมิใจ อิ่มใจ เพราะว่าตนมี โภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม
2. โภคสุข ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ ได้แก่ ความภูมิใจ อิ่มใจ เพราะว่าตน ได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบสำหรับเลี้ยงชีพตนเอง ผู้สมควรเลี้ยง และสำหรับบำเพ็ญประโยชน์

3. อดทน สุข ความสุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้ ได้แก่ ความภูมิใจ อิ่มใจ เพราะว่าตนไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

4. อดวิชช สุข ความสุขที่เกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ ได้แก่ ความภูมิใจ อิ่มใจ เพราะว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหายต่อหน้าที่ ใคร ๆ ก็ติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย วาจา และทางใจ ข้อนี้มีค่ามากที่สุด

พระพุทธศาสนาถือว่า ผู้ที่บรรลุจุดมุ่งหมายของชีวิตหรือชีวิตมีความสุข คือผู้บรรลุ อิศรภาพหรือหลุดพ้น ได้แก่ความปลอดโปร่ง เป็นอิสระ ประกอบด้วย

1. อิศรภาพทางกาย ได้แก่ อิศรภาพของกายที่ปลอดพ้นจากการบีบคั้นเบียดเบียน ในทางธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ การมีปัจจัย 4 เพียงพอที่จะ หลุดพ้นจากความยากจน ขาดแคลน และพ้นจากภัยที่มนุษย์สร้างขึ้นในทางกายภาพ เช่น มลภาวะในสภาพแวดล้อม ตลอดจนการรู้จักใช้เทคโนโลยีอย่างถูกต้องเป็นคุณประโยชน์

2. อิศรภาพทางสังคม คือความปลอดภัยจากการบีบคั้นเบียดเบียนกันระหว่างมนุษย์ พ้นจากความอยุติธรรม การเอาวัดเอาเปรียบ การข่มเหงแย่งชิง มีอาชีพที่สุจริต พึ่งตนเองได้ รวมทั้งการใช้สติปัญญาได้อย่างเสรี

3. อิศรภาพทางจิตใจ ได้แก่จิตใจมีคุณธรรม มีความเข้มแข็งมั่นคง ไม่หวั่นไหวด้วย โลกธรรม ไม่ถูกกิเลสและความทุกข์บีบคั้น ไม่มีความเศร้าโศก เป็นต้น

4. อิศรภาพทางปัญญา ได้แก่ภาวะที่มีการรับรู้ถูกต้องตามเป็นจริง ไม่เอนเอียง ด้วยอคติ รู้จักคิด คิดเองเป็น รู้จักวิธีที่จะจัดการปัญหาต่าง ๆ ให้สำเร็จผล ตลอดจนรู้แจ้งสังขารม ถึงขั้นหลุดพ้นจากความทุกข์ อันเกี่ยวเนื่องกันกับอิศรภาพทางจิตใจ

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ทำให้มนุษย์มีอิศรภาพ สามารถพึ่งตนเองได้ในทาง เศรษฐกิจและสังคมมีอยู่มากมาย เช่น สอนให้คนขยันหมั่นเพียรรู้จักสร้างเนื้อสร้างตัว เรียกว่า “ทิวฐธัมมิกัตถะ” การสอนไม่ให้เสพอบายมุข เป็นต้น ซึ่งเป็นจริยธรรมขั้นต้นๆ

สรุปได้ว่า ความสุขตามลักษณะทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยความสุขทางกาย ได้แก่ความสบายกาย ไม่มีโรค ไม่มีภัยเบียดเบียน มีปัจจัย 4 อำนวยความสะดวกเพียงพอแก่การ ดำรงชีพ และความสุขทางใจ ได้แก่ความสบายใจ จิตใจมั่นคงเข้มแข็ง ไม่เศร้าโศก มีความสุขจาก การศึกษาดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า การบรรลุความสุขตามเป้าหมายทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับ คุณภาพชีวิตตามลักษณะทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ความสุขทางกาย และความสุขทาง ใจ มาเป็นตัวแปรตาม เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

การทำให้มนุษย์มีความสุขหรือการทำให้ชีวิตมีคุณภาพดีนั้น พระพุทธศาสนาเชื่อว่าสามารถกระทำได้ด้วย การปฏิบัติธรรม การปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในที่นี้หมายถึง การกระทำตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจและการหลีกเลี่ยงหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง หลักธรรมเพื่อความอยู่ดีทางเศรษฐกิจประกอบด้วย กามโมคิ 10 จำพวก กุศลกรรม 10 ประเภท ปาปณิกกรรม 3 ประเภท โภควิภาค 4 ส่วน ทิฏฐธัมมิกัตถะ 4 ประเภท ปัจจัย 4 ประเภท โภคอาทิยะ 5 ประเภท และกิเลส 10 ประเภท และหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง ประกอบด้วย กรรมกิเลส 4 ประเภท มิตรเทียม 4 จำพวก อคติ 4 ประเภท อบายมุข 4 และ 6

หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ¹

หลักธรรมต่อไปนี้ อ้างอิงการจัดหมวดธรรมตามท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับปฏิบัติเพื่อให้ถึงจุดมุ่งหมายของชีวิตที่คฤหัสถ์ควรเข้าใจถึงมากยิ่งขึ้น ๗ ขึ้นไปตามความสามารถที่ตนมี ด้วยกำลังความเพียรพยายามและสติปัญญาของตนโดยทางที่ชอบธรรม ไม่ใช่เกิดจากการเบียดเบียนผู้อื่น หรือสร้างความเดือดร้อนแก่สังคม ชีวิตและครอบครัวจะเป็นสุขได้ ต้องพึ่งตนให้ได้ในทางเศรษฐกิจ ซึ่งต้องปฏิบัติตามหลักธรรมต่อไปนี้

กามโมคิ² หมายถึงหลักธรรมสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน โดยให้พิจารณาว่าหลักธรรมต่อไปนี้ คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนที่ดั้นจัดอยู่ในจำพวกใด และควรประพฤติตามหลักธรรมข้อใดใน 10 จำพวกต่อไปนี้คือ

1. พวกที่แสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ได้มาแล้วไม่เลี้ยงตนให้อิ่มหนำเป็นสุข ทั้งไม่นำมาแจกจ่ายแบ่งปันและไม่ใช้ทำกรรมดี
2. พวกที่แสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ได้มาแล้วเลี้ยงตนให้อิ่มหนำเป็นสุข แต่ไม่แจกจ่ายแบ่งปัน และไม่ใช้ทำกรรมดี
3. พวกที่แสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ได้มาแล้วเลี้ยงตนให้อิ่มหนำเป็นสุขด้วยแจกจ่ายแบ่งปัน และใช้ทำกรรมดีด้วย
4. พวกที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมบ้างไม่ชอบธรรมบ้าง ได้มาแล้วไม่เลี้ยงตนให้อิ่มหนำเป็นสุข ทั้งไม่นำมาแจกจ่ายแบ่งปันและไม่ใช้ทำกรรมดี

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพฯ : 2543), หน้า 22.

² ส.สพ.18/631-643/408-415; อ.ทสก. 24/91/188. อ้างใน, **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, 2543, หน้า 272.

5. พวกที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมบ้างไม่ชอบธรรมบ้าง ได้มาแล้วเลี้ยงตนให้อิ่มหน้าเป็นสุข แต่ไม่แจกจ่ายแบ่งปัน และไม่ใช้ทำกรรมดี

6. พวกที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมบ้างไม่ชอบธรรมบ้าง ได้มาแล้วเลี้ยงตนให้อิ่มหน้าเป็นสุขด้วย แจกจ่ายแบ่งปัน และใช้ทำกรรมดีด้วย

7. พวกที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ได้มาแล้วไม่เลี้ยงตนให้อิ่มหน้าเป็นสุข ทั้งไม่นำมาแจกจ่ายแบ่งปันและไม่ใช้ทำกรรมดี

8. พวกที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ได้มาแล้วเลี้ยงตนให้อิ่มหน้าเป็นสุข แต่ไม่นำมาแจกจ่ายแบ่งปัน และไม่ใช้ทำกรรมดี

9. พวกที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ได้มาแล้วเลี้ยงตนให้อิ่มหน้าเป็นสุขด้วย แจกจ่าย แบ่งปัน และใช้ทำกรรมดีด้วย แต่ยังมีมกมุ่นการบริโภคทรัพย์ไม่รู้เท่าทันโทษของทรัพย์

10. พวกที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ได้มาแล้วเลี้ยงตนให้อิ่มหน้าเป็นสุข แจกจ่ายแบ่งปันและใช้ทำความดีด้วย ไม่มีวเมามกมุ่นกับการบริโภคทรัพย์ และรู้เท่าทันอยู่เสมอ

กุศลกรรม¹ หมายถึงช่องทางทำความดีสำหรับผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และจะนำมาซึ่งความสงบ สันติในสังคม เป็นหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรปฏิบัติเป็นประจำ จำแนกเป็น 10 ประเภทคือ

1. เว้นจากการปลงชีวิต
2. เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้โดยการขโมย
3. เว้นจากการประพฤติผิดในกาม
4. เว้นจากการพูดเท็จ
5. เว้นจากการพูดส่อเสียดหรือเสียดสี
6. เว้นจากการพูดคำหยาบ
7. เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ
8. ไม่คิดเพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่น
9. ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น
10. มีความเห็นชอบถูกต้องตามคลองธรรม

¹ ติ.ปา. 11/360/248; 471/337. อ้างใน, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 2543, หน้า 276.

ปาปณิกธรรม¹ หมายถึงคุณสมบัติของพ่อค้า คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนที่ดีควรมีหลักธรรมข้อนี้ไว้พิจารณาและปฏิบัติตาม เพื่อเป็นประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของครอบครัว จำแนกเป็น 3 ประเภทคือ

1. ตาดี รู้จักเลือกสินค้า
2. จัดเจนธุรกิจ รู้แหล่งซื้อแหล่งขาย รู้ความเคลื่อนไหวความต้องการของตลาด สามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย และรู้จักลูกค้า

3. มีแหล่งทุนพร้อม เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุน หาเงินลงทุนได้ง่าย

โภควิภาค² หมายถึงหลักการแบ่งทรัพย์สินให้เหมาะสม ถ้าคฤหัสถ์จะให้การดำเนินชีวิตมีความมั่นคง ควรบริหารจัดการทรัพย์สินที่หามาได้ให้เป็น 4 ส่วน ตามหลักธรรมต่อไปนี้คือ

1. ทรัพย์สินที่หามาได้ให้ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุง และทำประโยชน์ 1 ส่วน
2. ทรัพย์สินที่หามาได้ให้ใช้ลงทุนประกอบการงาน 2 ส่วน
3. ทรัพย์สินที่หามาได้ให้เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น 1 ส่วน

ทิฏฐธัมมิกัตถะ³ หมายถึงหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน ที่จะอำนวยความสะดวกให้คฤหัสถ์ในขั้นต้น จำแนกเป็น 4 ประเภทคือ

1. มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน มีความสามารถดำเนินงานให้ได้ดี

2. รู้จักเก็บรักษาทรัพย์สินและผลงานที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร และชอบธรรม ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

3. รู้จักคบคนดีเป็นมิตร

4. รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีพแต่พอดี มิให้ฟืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย

ปัจจัย⁴ หมายถึง สิ่งจำเป็นเบื้องต้นที่คฤหัสถ์ควรมีสำหรับการดำเนินชีวิต จำแนกเป็น 4 ประเภทคือ

1. มีผ้านุ่งห่มเพียงพอ

¹ อจ.ติก. 20/459/146. อ้างใน, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 2543, หน้า 114.

² ที.ปา. 11/197/202. อ้างใน, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 2543, หน้า 150.

³ อจ.อุฎฐก. 23/144/289. อ้างใน, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 2543, หน้า 138.

⁴ วินย. 4/87/106. อ้างใน, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 2543, หน้า 147.

2. มีอาหารเพียงพอ
3. มีที่อยู่อาศัยเหมาะสม
4. มียาและอุปกรณ์รักษาโรค

โภคอาทิยะ¹ หมายถึงหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรปฏิบัติหรือประโยชน์ที่ควรถือเอาจาก โภคทรัพย์ที่ตนหามาได้ ด้วยน้ำพักน้ำแรงและโดยทางสุจริตชอบธรรม จำแนกเป็น 5 ประเภทคือ

1. เลี้ยงตนเอง, มารดาบิดา, บุตรภรรยา, และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข
2. บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข
3. ใช้ป้องกันภัยอันตราย
4. ทำพลี 5 อย่างได้แก่ สงเคราะห์ญาติ, ต้อนรับแขก, ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ, บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร, และถวายเทวดาคือทำบุญอุทิศสิ่งของตนเคารพบูชาตามความเชื่อถือ
5. อุปถัมภ์บำรุงสมณะผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ

นอกจากนี้ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ยังแนะนำหลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเพิ่มเติมสำหรับให้พิจารณาหลักเว้นคือ **กิเลส**² หมายถึงสภาพที่ทำให้จิตใจเศร้าหมองเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิต หลักธรรมเหล่านี้จึงไม่เหมาะที่จะนำมาปฏิบัติ จำแนกเป็น 10 ประเภทคือ

1. โลภอยากได้ของคนอื่น
2. มีโทสะคิดประทุษร้ายคนอื่น
3. หลงใหลมงาย รู้ไม่ทันความเป็นจริง
4. มีความถือตัว
5. มีความเห็นผิดเป็นชอบ
6. เป็นคนลึงเลสงสัย
7. มีความหดหู่ ท้อแท้ถดถอย
8. มีความคิดฟุ้งซ่าน
9. ไม่ละอายต่อความชั่ว
10. ไม่กลัวบาป

¹ อจ.ปญจก. 22/41/48. อ้างใน, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 2543, หน้า 202.

² อภ.วิ.35/102/526. อ้างใน, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 2543, หน้า 275.

หลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง¹

นอกจากท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) จะจัดหมวดธรรมที่ควรปฏิบัติให้ ยิ่ง ๆ ขึ้นไปแล้ว ยังจัดหมวดธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง เพื่อให้การดำเนินชีวิตเข้าถึงจุดมุ่งหมาย คุณภาพชีวิตได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้

กรรมกิเลส² หมายถึงข้อเสื่อมเสียของความประพฤติที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง หรือไม่ ควรประพฤติ จำแนกเป็น 4 ประเภทคือ

1. การตัดรอนชีวิต
2. การลักขโมย
3. การประพฤติผิดในกาม
4. การพูดเท็จ

มิตรเทียม³ หมายถึง คนที่ฟังทราบว่าเป็นศัตรูผู้มาในร่างของมิตร ถ้าคบหามาเป็น มิตรอาจสูญเสียทรัพย์หรือจุดมุ่งหมายในการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ จำแนกเป็น 4 จำพวกคือ

1. คนปกอลอก มีลักษณะ 4 ประการ
 - 1) คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว
 - 2) ยอมเสียน้อย แต่หวังจะเอามากกว่า
 - 3) ตัวมีภัย จึงมาช่วยทำกิจของเพื่อน
 - 4) คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์
2. คนดีแต่พูด มีลักษณะ 4 ประการ
 - 1) ดีแต่ยกของหมดแล้วมาปราศรัย
 - 2) ดีแต่อ้างของยังไม่มีมาปราศรัย
 - 3) สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้
 - 4) เมื่อเพื่อนมีกิจ อ้างแต่เหตุขัดข้อง
3. คนหัวประจบ มีลักษณะ 4 ประการ
 - 1) จะทำชั่วก็เออออ
 - 2) จะทำดีก็เออออ

¹ อ้างแล้ว, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 22.

² ที่.ปา. 11/174/195. อ้างใน, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 2543, หน้า 134.

³ ที่.ปา. 11/186/199. อ้างใน, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 2543, หน้า 154-

- 3) ต่อหน้าสรรเสริญ
- 4) ถับหลังนินทา
4. คนชวนฉิบหาย มีลักษณะ 4 ประการ
 - 1) คอยเป็นเพื่อนดื่มน้ำเมา
 - 2) คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน
 - 3) คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการแสดง
 - 4) คอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน

อคติ¹ หมายถึงช่องทางนำไปสู่ความประพฤติที่ผิด เป็นหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรละเว้น และควรฝึกไม่ให้เกิดขึ้นในใจ จำแนกเป็น 4 ประเภทคือ

1. ลำเอียงเพราะชอบ
2. ลำเอียงเพราะชัง
3. ลำเอียงเพราะหลง ผิดพลาดเพราะโง่เขลา
4. ลำเอียงเพราะกลัว

อบายมุข หมายถึงช่องทางที่จะนำไปสู่ความประพฤติที่ทำให้ทรัพย์พินาศ เสื่อมเสีย จำแนกเป็นอบายมุข 4 และอบายมุข 6 หลักธรรมเหล่านี้คฤหัสถ์ไม่ควรประพฤติ คือ

อบายมุข 4² หมายถึง หนทางที่นำไปสู่ความเสื่อมเสีย 4 ประการ ตรัสสอนคนที่มีความขยันหมั่นเพียร สร้างตนได้แล้ว เพื่อป้องกันความเสื่อมเสีย คือ

1. เป็นนักเลงผู้หญิง ก่อให้เกิดการเสียทรัพย์เสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์
2. เป็นนักเลงสุรา ทำให้บันทอนสุขภาพร่างกายทำให้ประกอบกิจการงานไม่เต็มที่
3. เป็นนักเลงการพนัน ทำให้เป็นมูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท ไม่เป็นที่ไว้วางใจ

ของผู้อื่น

4. คบคนชั่วเป็นมิตร ย่อมนำไปสู่ความเสื่อมเสียทั้งปวง

¹ ที.ปา. 11/176/196. อ้างใน, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 2543, หน้า 174.

² อญ.อภฺฐก. 23/144/292. อ้างใน, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 2543, หน้า 175-

อบายมุข 6¹ หมายถึง หนทางที่นำไปสู่ความเสื่อมเสีย 6 ประการ ตรัสสอนคนที่ประพฤติสำมะเลเทเมา สร้างตัวเองยังไม่ได้ เพื่อให้สร้างตัวเองได้ ผู้หวังความสำเร็จด้วยโภคทรัพย์ พึงเว้นหนทางที่นำไปสู่ความเสื่อมเสีย 6 ประการนี้ คือ

1. ติดสุราและของมีเงินเมา มีโทษ 6 อย่างคือ เสียทรัพย์, ก่อการทะเลาะวิวาท, เกิดโรค, ต้องถูกตีเตียน, ไม่รู้จักอาย, ทอนกำลังปัญญา

2. ชอบเที่ยวกลางคืน มีโทษ 6 อย่างคือ ชื่อว่าไม่รักษาตัว, ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย, ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ, เป็นที่ระแวงของคนทั่วไป, มักถูกใส่ความ, ได้รับความลำบากมาก

3. ชอบเที่ยวดูการแสดงละเล่น มีโทษไปตามวัตถุที่ไปดู 6 อย่างคือ รำที่เหนไป ที่นั่น, ขับร้องที่เหนไปที่นั่น, ดิดสีตีเป่าที่เหนไปที่นั่น, เสภาที่เหนไปที่นั่น, เพลงที่เหนไปที่นั่น, เกิดเทิงที่เหนไปที่นั่น

4. ติดการพนัน มีโทษ 6 อย่างคือ เมื่อชนะยอมก่อเวร, เมื่อแพ้ย่อมเสียดาบ ทรัพย์ที่เสียไป, ทรัพย์ยอมฉิบหาย, ไม่มีใครเชื่อถือยอคำ, เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน, ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย

5. คบคนชั่ว มีโทษตามบุคคลที่คบ 6 อย่างคือ นำให้เป็นนักเลงการพนัน นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้ นำให้เป็นนักเลงเหล้า นำให้เป็นคนหลงเขาด้วยของปลอม นำให้เป็นคนหลงเขาซึ่งหน้า นำให้เป็นคนหัวไม้

6. เกียจคร้านทำงาน มีโทษ 6 อย่างคือ มักให้อ้างว่าหนาวนัก แล้วไม่ทำงาน มักให้อ้างว่าร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน มักให้อ้างว่าเวลาเย็นแล้ว ไม่ทำงาน มักให้อ้างว่า เวลาเช้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน มักให้อ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำการงาน มักให้อ้างว่า ระบายนัก แล้วไม่ทำการงาน

สรุปได้ว่า คฤหัสถ์ผู้หวังให้ชีวิตและครอบครัวมีความเจริญและเป็นสุข ต้องมีความเพียรพยายามและมีสติปัญญา ซึ่งต้องแสวงหามาด้วยตนเอง ไม่ใช่เกิดจากการเบียดเบียนผู้อื่น โดยการปฏิบัติตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ ประกอบด้วย กามโภคี 10, กุศลกรรม 10, ปาปณิกกรรม 3, โภควิภาค 4, ทิฏฐธัมมิกัตถะ 4, ปัจจัย 4, โภคอาทิยะ 5, และกิเลส 10 และพยายามหลีกเลี่ยงหลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ ประกอบด้วย กรรมกิเลส 4, มิตรเทียม 4, อคติ 4, อบายมุข 4, และอบายมุข 6

จากการศึกษาแนวคิดดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ และหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง ถ้าคฤหัสถ์ปฏิบัติเป็นประจำสม่ำเสมอ และพิจารณาหลีกเลี่ยง

¹ ฐ.ปา. 11/178-184/196-198. อ้างใน, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 2543, หน้า 176-178.

จะเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของคุณที่สุดได้เป็นอย่างดี ในการศึกษารั้วนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักธรรมดังกล่าวมาเป็นตัวแปรอิสระ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษารั้วนี้ ประกอบด้วยตัวแปรหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ และหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง ซึ่งเป็นตัวแปรที่น่าจะมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนผู้เคยบวชเรียน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทยที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงสถาปนาขึ้น ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นสถาบันการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง สำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ เมื่อปีพุทธศักราช 2432 ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2540 รัฐสภาได้ตราพระราชบัญญัติ ให้มีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐในกำกับของรัฐบาล ภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยคือ จัดการศึกษาวิชาการพระพุทธรศาสนาแก่นิสิตภายในสถาบันและประชาชนทั่วไป โดยกำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ไว้ในหลักสูตร 9 ประการ¹ ดังนี้

1. มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส
2. ใฝ่รู้ใฝ่คิด
3. เป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา
4. มีความสามารถในการแก้ปัญหา
5. มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธรศาสนา
6. รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม
7. รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม
8. มีโลกทัศน์กว้างไกล
9. มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้เทียบพร้อมด้วยคุณธรรม และจริยธรรม

ในการศึกษารั้วนี้ผู้วิจัย ได้นำแนวคิดดังกล่าวข้างต้นมาเป็นตัวแปรอิสระ เพื่อศึกษาปัจจัยคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นตัวแปรที่น่าจะมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนผู้เคยบวชเรียน

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หลักสูตรพุทธศาสนิกชนบัณฑิต พุทธศักราช 2542, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า (9).

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดวงเดือน พันธุมนาวินและคณะ¹ ได้ศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของคนไทย พบว่า สุขภาพจิตเกี่ยวข้องกับจิตลักษณะและพฤติกรรมของบุคคล ทั้งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและเป็นปัญหา นอกจากนี้ยังพบว่า การปฏิบัติทางศาสนาและความเชื่อทางศาสนา ถ้ามีมากบุคคลจะรู้สึกเป็นสุขมาก และมีคุณภาพชีวิตสูง ตลอดจนมีสุขภาพดีด้วย แสดงให้เห็นว่า ลักษณะทางศาสนาเกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของบุคคล จึงสรุปได้ว่าผู้ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีสูง

ฉกาจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธุมนาวิน² ได้ศึกษาลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการบวชในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และสามเณรบวชใหม่ในภาคใต้ เปรียบเทียบกับฆราวาสที่เป็นเพื่อนกันพบว่า พระสงฆ์ที่มาจากครอบครัวมีบิดามารดาเป็นแบบอย่างพุทธมาก ได้รับความอบอุ่นจากครอบครัวมากและอยู่ในชุมชนที่มีคุณลักษณะทางพุทธสูง และมีความตั้งใจในการปฏิบัติกิจของสงฆ์มาก ผู้วิจัยจึงคาดหมายได้ว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามากจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีมาก

พระมหาสมชาย สิริจนฺโท (หานนท์)³ ศึกษาพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ (สमान สุขเมโธ) ผลการศึกษา ด้านกายภาพที่มีต่อสังคมและชุมชนพบว่า ท่านได้แนะนำสั่งสอนประชาชนในพื้นที่ศึกษา โดยให้รู้จักการพึ่งพาตนเองเป็นอันดับแรก เพื่อให้รู้จักอริยทรัพย์ตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล การเจริญเมตตาภาวนา และการรู้จักทำหน้าที่ของตนในแต่ละสถานภาพทางครอบครัวและสังคม ผลการศึกษาด้านจิตใจและปัญญาที่มีต่อสังคมและชุมชน พบว่า ท่านได้พัฒนาและส่งเสริมความรู้ ปริชาญา

¹ ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ, **ความเชื่อและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ของคนไทย : การปลูกฝังอบรมและคุณภาพชีวิต**, (รายงานการวิจัยมหภาค คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), 2540, หน้า 11

² ฉกาจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธุมนาวิน, **ลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการบวชในพุทธศาสนาของชายไทยในภาคใต้**, (รายงานการวิจัยฉบับที่ 43 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มศว. ประสานมิตร), หน้า 16

³ พระมหาสมชาย สิริจนฺโท (หานนท์), **วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ : 2547), หน้า 165

และวิชาการทางพระพุทธศาสนา โดยการประกาศ เผยแผ่ แสดงธรรม อบรมสั่งสอนแก่ พุทธศาสนิกชนในโอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอ

สรุปได้ว่า ศาสนามีส่วนช่วยทำให้จิตใจบริสุทธิ์ การปฏิบัติทางศาสนาและความเชื่อ ทางศาสนา ถ้ามีมากก็จะสุขมากและมีคุณภาพชีวิตสูง พระสงฆ์ ที่มาจากครอบครัวและอยู่ใน ชุมชนที่มีลักษณะทางพุทธสูง จะได้รับความอบอุ่นและมีความตั้งใจปฏิบัติกิจของสงฆ์มาก และ พระสงฆ์เองได้มีส่วนอบรมสั่งสอนให้ประชาชนพึ่งพาตนเองทั้งทางด้านกายภาพ และทางด้าน จิตใจอยู่เสมอ จากการศึกษางานวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่า มีหลายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพ ชีวิตของคฤหัสถ์

2.5 กรอบแนวคิด

ปัจจัยลักษณะทางสังคม ปัจจัยคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ และปัจจัย การปฏิบัติตนตามหลักธรรม น่าจะมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนบัณฑิตผู้เคยบวชเรียน ซึ่งจำแนกเป็นกลุ่มตัวแปรต่าง ๆ ตามปัจจัย ได้ดังนี้

2.5.1 ตัวแปรอิสระ

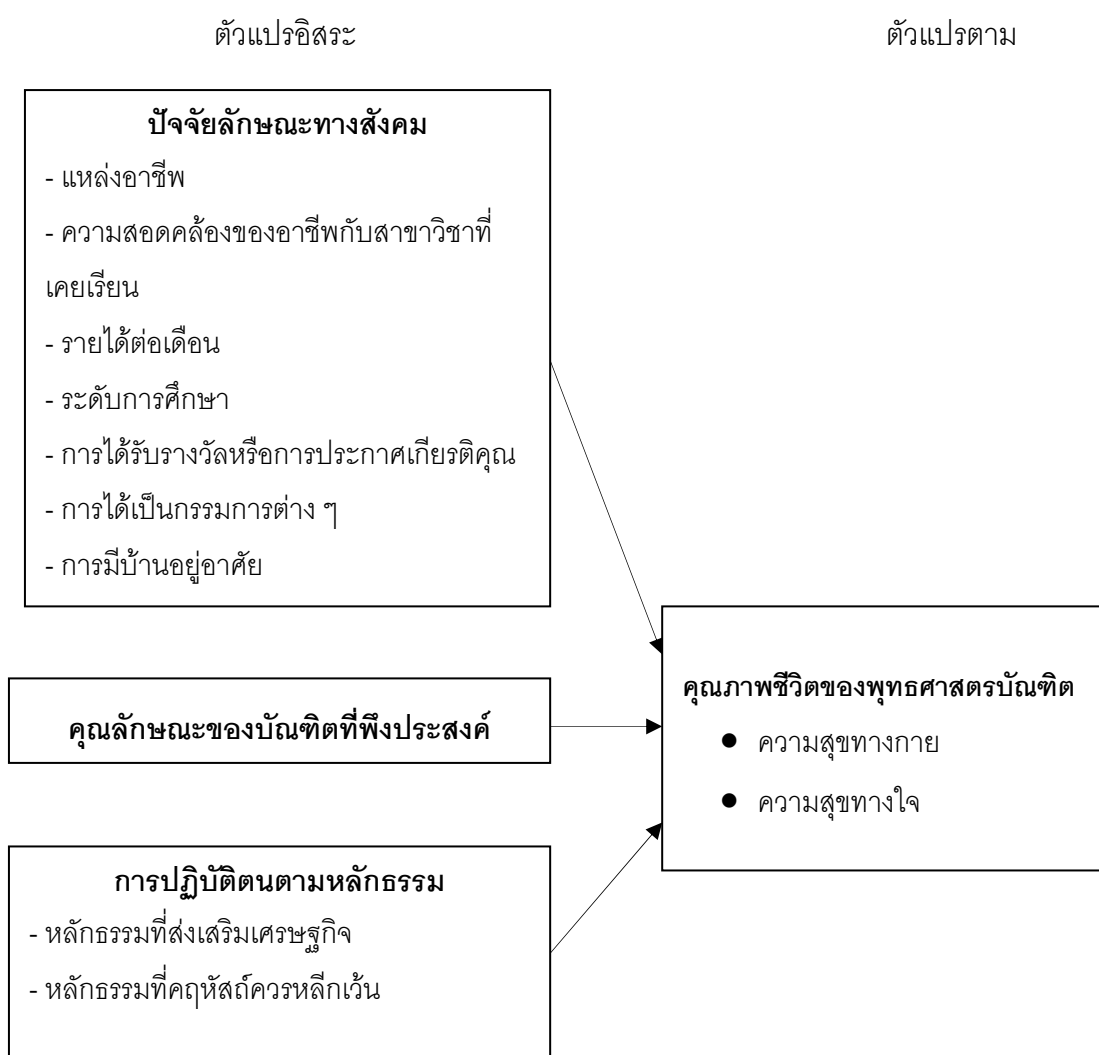
- 1) ลักษณะทางสังคม ประกอบด้วย
 - 1.1 แหล่งอาชีพ
 - 1.2 ความสอดคล้องของอาชีพกับสาขาวิชาที่เคยเรียน
 - 1.3 รายได้ต่อเดือน
 - 1.4 ระดับการศึกษา
 - 1.5 การได้รับรางวัลหรือการประเกียรติคุณ
 - 1.6 การได้เป็นกรรมการต่างๆ
 - 1.7 การมีบ้านอยู่อาศัย
- 2) คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์
- 3) การปฏิบัติตนตามหลักธรรม ประกอบด้วย
 - 3.1 หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ
 - 3.2 หลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง

2.5.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ คุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน ประกอบด้วย

1.1 ความสุขทางกาย

1.2 ความสุขทางใจ

จากตัวแปรทั้งหมดที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำมาสรุปให้เห็นถึงกลุ่มตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ตลอดจนความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังแสดงในแผนผังที่ 1

แผนผังที่ 1 แสดงกลุ่มตัวแปรและความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาลักษณะทางสังคม คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนผู้เคยบวชเรียน และหา ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนผู้เคยบวชเรียน โดยได้ประยุกต์แนวคิดที่เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและ พัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัย มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1. รูปแบบและวิธีการวิจัย
2. ประชากรเป้าหมาย
3. เครื่องมือการวิจัยและวิธีการรวบรวมข้อมูล
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 รูปแบบและวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) ระดับปัจเจกบุคคล โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการ เก็บรวบรวมข้อมูลกับประชากร ติดต่อด้วยจดหมายทางไปรษณีย์ใส่ซองติดแสตมป์พร้อมส่งกลับ โดยส่งแบบสอบถามถึงพุทธศาสนิกชนทุกภาคทั่วประเทศ ที่เป็นสมาชิกสมาคมศิษย์เก่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าต่าง ๆ ด้วย คอมพิวเตอร์ โปรแกรมสำเร็จรูป

3.2 ประชากรเป้าหมาย (Population)

ประชากรที่ใช้ศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้สำเร็จการศึกษาเป็นพุทธศาสนิกชนทุกรุ่น (รุ่นที่ 1-51) และได้ลาสิกขาเป็นคฤหัสถ์ออกไปประกอบอาชีพอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ทุกภาคของประเทศไทย ซึ่งได้จำแนกผู้เคยบวชเรียนตามทะเบียนสมาชิกสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แล้ว มีจำนวน 692 คน โดยไม่มีการสุ่มตัวอย่าง เนื่องจากคาดการณ์ว่า สมาชิกที่ขึ้นทะเบียนของสมาคมศิษย์เก่าอาจมีการเปลี่ยนแปลงที่อยู่และติดต่อได้ไม่ครบทุกท่าน (ใช้ทะเบียนสมาชิกที่สำรวจเมื่อปี 2548)

3.3 เครื่องมือการวิจัยและวิธีการรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ ใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้นและผ่านการปรับปรุงโดยผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและด้านการวิจัยทางสังคมศาสตร์จำนวน 3 ท่าน แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 คำถามลักษณะทางสังคม เป็นแบบเติมคำหรือตัวเลขให้สมบูรณ์ตามความเป็นจริง ประกอบด้วย แหล่งอาชีพ ความสอดคล้องของอาชีพกับสาขาวิชาที่เคยบวชเรียน รายได้ต่อเดือน ระดับการศึกษาชั้นสูงสุด การได้รับรางวัลหรือการประกาศเกียรติคุณ การได้เป็นกรรมการต่าง ๆ และการมีบ้านอยู่อาศัย

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ จำนวน 9 ข้อ มีระดับการวัดเป็นระดับช่วง (Interval Scale) คะแนน ตอบใช่ให้ 1 ตอบไม่ใช่ให้ 0 ค่าคะแนนจึงอยู่ระหว่าง 0-9

ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้เคยบวชเรียน ประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ 12 ข้อ และหลักธรรมที่ควรหลีกเลี่ยง 16 ข้อ เป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิคเคอร์ท (Likert) แต่ละข้อมีตัวเลือก 5 ระดับ คือ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด มีระดับการวัดเป็นระดับช่วง (Interval Scale) คะแนน โดยพิจารณาจากค่าคะแนนตามหลักเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

	คำถามเชิงบวก	คำถามเชิงลบ
ปฏิบัติได้น้อยที่สุด	ให้ 1 คะแนน	ให้ 5 คะแนน
ปฏิบัติได้น้อย	ให้ 2 คะแนน	ให้ 4 คะแนน
ปฏิบัติได้ปานกลาง	ให้ 3 คะแนน	ให้ 3 คะแนน
ปฏิบัติได้มาก	ให้ 4 คะแนน	ให้ 2 คะแนน
ปฏิบัติได้มากที่สุด	ให้ 5 คะแนน	ให้ 1 คะแนน

การแบ่งเกณฑ์คะแนนรวมเพื่อแปลผลและอธิบายตัวแปร คะแนนที่ได้จึงอยู่ระหว่าง 28-140 คะแนน แล้วนำมาจัดเป็น 3 ชั้น คะแนนสูงสุดลดด้วยคะแนนต่ำสุดหารด้วยช่วงชั้น จากสูตร¹ ดังนี้

$$\text{ขนาดชั้น} = \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}}$$

ตอนที่ 4 เป็นคำถามเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต ประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับความสุขทางกาย 15 ข้อ ความสุขทางใจ 15 ข้อ เป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิคเคอร์ต (Likert) แต่ละข้อมีตัวเลือก 5 ระดับ คือ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด มีระดับการวัดเป็นระดับช่วง (Interval Scale) คะแนน โดยพิจารณาจากค่าคะแนนตามหลักเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

ได้รับความสุขน้อยที่สุด	ให้ 1 คะแนน
ได้รับความสุขน้อย	ให้ 2 คะแนน
ได้รับความสุขปานกลาง	ให้ 3 คะแนน
ได้รับความสุขมาก	ให้ 4 คะแนน
ได้รับความสุขมากที่สุด	ให้ 5 คะแนน

การแบ่งเกณฑ์คะแนนรวมเพื่อแปลผลและอธิบายตัวแปร คะแนนแต่ละกลุ่มจึงอยู่ระหว่าง 15-75 คะแนน แล้วนำมาจัดเป็น 3 ชั้น คะแนนสูงสุดลดด้วยคะแนนต่ำสุดหารด้วยช่วงชั้น จากสูตร ดังนี้

$$\text{ขนาดชั้น} = \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}}$$

เมื่อสร้างแบบสอบถามเสร็จแล้ว นำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา และด้านการวิจัยทางสังคมศาสตร์ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) เมื่อปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำไปทดสอบใช้ (Try Out) กับบุคลากรของวิทยาเขตขอนแก่น และวิทยาเขตหนองคาย ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย จำนวน 35 ตัวอย่าง แล้วนำมาวิเคราะห์ด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อ

¹สำเร็จ จันทรสวรรณ, คู่มือการใช้สถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2541, หน้า 12

คำนวณหาค่าต่าง ๆ โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) แบบสอบถามทั้งชุด หาค่าความเชื่อมั่นได้เท่ากับ 0.9152 ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ใช้ได้¹

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากปรับปรุงข้อบกพร่องของแบบสอบถามจนมีประสิทธิภาพ ได้ค่าความเชื่อมั่นที่อยู่ในเกณฑ์ใช้ได้แล้ว จึงนำไปสอบถามประชากรเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยทำหนังสือจากรองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น ถึงสมาชิกสมาคมศิษย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้ในช่วงปี 2548 ด้วยจดหมายทางไปรษณีย์ ใส่ซองติดแสตมป์พร้อมส่งกลับจำนวน 692 ชุด ได้รับแบบสอบถามส่งกลับ จำนวน 304 ชุด คิดเป็นร้อยละ 43.93 ของกลุ่มเป้าหมาย จำนวนที่เหลืออันเนื่องมาจากไม่มีผู้รับ ที่อยู่ไม่ชัดเจน ผู้รับเสียชีวิต

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้แบบสอบถามที่ได้ดำเนินการแล้ว นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ก่อน จากนั้นนำไปลงรหัส (Coding) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โปรแกรมสำเร็จรูป โดยมีขั้นตอนดังนี้

วิเคราะห์ข้อมูลลักษณะทางสังคม คุณลักษณะที่พึงประสงค์ การปฏิบัติตนตามหลักธรรม และคุณภาพชีวิต เพื่อนำเสนอค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Division) ค่าสูงสุด (Max.) และค่าต่ำสุด (Min.) แล้วแต่กรณีของระดับตัวแปร เพื่อทราบคุณลักษณะเบื้องต้นของการกระจายข้อมูลกลุ่มประชากรก่อนการวิเคราะห์ในระดับสูงต่อไป

วิเคราะห์หาความสัมพันธ์สองตัวแปร (Bivariate Analysis) ใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) ผลที่ได้ประกอบด้วย 3 ส่วน คือผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พิจารณาจากระดับนัยสำคัญทางสถิติที่บ่งชี้ระดับความเชื่อถือไม่เกิน 0.05 ซึ่งผลการวิเคราะห์ส่วนนี้ ค่าระดับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น จากค่า

¹ คุชฎี อายุวัฒน์, เอกสารประกอบรายวิชา คอมพิวเตอร์ประยุกต์สำหรับสังคมวิทยาการ พัฒนา ปีการศึกษา 2542, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น. หน้า 6

Correlation Coefficient (r) จะได้ผลดังนี้¹ ถ้าระดับความสัมพันธ์มีค่าสูงจะมีอำนาจในการพยากรณ์สูงและถูกต้องมากคือ

อยู่ระหว่าง 0.001-0.500 ถือว่ามีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ

อยู่ระหว่าง 0.501-0.700 ถือว่ามีระดับความสัมพันธ์ปานกลาง

อยู่ระหว่าง 0.701 ขึ้นไป ถือว่ามีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างสูง

ทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พิจารณาจากเครื่องหมายของค่า Correlation Coefficient (r) ซึ่งเป็นดัชนีแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสองตัวแปร มีความสัมพันธ์กันในทิศทางบวกหรือลบ

วิเคราะห์หาความสัมพันธ์หลายตัวแปร (Multiple Regression Analysis) ใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบรวม (Enter Multiple Regression Analysis) จะทำให้ทราบว่า ตัวแปรอิสระชุดหนึ่งที่มีสองตัวหรือมากกว่าจะส่งผลต่อตัวแปรตามมากน้อยเพียงใด ตัวแปรแต่ละตัวมีอิทธิพลอยู่เท่าใดและมีอิทธิพลในลักษณะใด โดยดูสัมประสิทธิ์ถดถอย (Beta) ตัวที่มีค่ามากที่สุดจะเป็นตัวที่มีผลหรืออิทธิพลมากที่สุด²

¹อ้างแล้ว, ดุษฎี อายุวัฒน์, เอกสารประกอบรายวิชา คอมพิวเตอร์ประยุกต์สำหรับสังคมวิทยาการพัฒน. หน้า 7

² บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ, คู่มือการวิจัย การเขียนรายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์, ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 7 ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546, หน้า

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคม คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติตนผู้เคยบวชเรียน และหา ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติตนผู้เคยบวชเรียน เป็นการศึกษาระบบบรรยาย (Descriptive Research) ศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) โดยใช้แบบสอบถามเป็น เครื่องมือ เก็บรวบรวมข้อมูลทางไปรษณีย์จากกลุ่มประชากรที่เป็นพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติตนผู้เคยบวช เรียนทั่วประเทศ จำนวน 692 คน จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป แล้ว นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีบรรยายประกอบตาราง ตามลำดับดังนี้

1. ลักษณะทางสังคมของพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติตนผู้เคยบวชเรียน
2. คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร
3. การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
4. คุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติตนผู้เคยบวชเรียน
5. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติตนผู้เคยบวชเรียน
6. สรุปผลการวิจัย

4.1 ลักษณะทางสังคมของพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติตนผู้เคยบวชเรียน

แหล่งอาชีพ จากผู้เคยบวชเรียนที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมด พบว่า มากกว่าครึ่ง เด็กน้อย ร้อยละ 59.2 ทำงานในองค์การศึกษาของรัฐ รองลงมาทำงานในองค์การรัฐ/รัฐวิสาหกิจ/ องค์การอิสระรวมกัน ร้อยละ 17.7 ทำงานในองค์การศึกษาเอกชน ร้อยละ 8.5 และทำอาชีพ ส่วนตัว ธุรกิจเอกชน และอาชีพอื่น ๆ รวมกัน ร้อยละ 14.6 ดัง ตารางที่ 1

ตารางที่ 1

จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตามแหล่งอาชีพ

แหล่งอาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
องค์การศึกษารัฐ	174	59.2
องค์การรัฐ/รัฐวิสาหกิจ/องค์การอิสระ	52	17.7
องค์การศึกษาของเอกชน	25	8.5
อาชีพอื่นๆ	16	5.4
ธุรกิจภาคเอกชน	15	5.1
อาชีพส่วนตัว	12	4.1
รวม	294	100.0

ความสอดคล้องของอาชีพกับสาขาวิชาที่เคยบวชเรียน จากผู้เคยบวชเรียนที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมด พบว่า ส่วนมากมีอาชีพสอดคล้องกับสาขาวิชาที่เคยบวชเรียนถึง ร้อยละ 83.3 มีเพียง ร้อยละ 16.7 ที่อาชีพไม่สอดคล้องกับสาขาวิชาที่เคยบวชเรียน ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2

จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้เคยบวชเรียน

ความสอดคล้องของอาชีพกับสาขาวิชาที่เคยบวชเรียน

ความสอดคล้องของอาชีพกับสาขาวิชาที่เคยบวชเรียน	จำนวน	ร้อยละ
ไม่สอดคล้อง	50	16.7
สอดคล้อง	250	83.3
รวม	300	100.0

รายได้ขณะประกอบอาชีพ จากผู้เคยบวชเรียนที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมด พบว่า มีรายได้ขณะประกอบอาชีพโดยเฉลี่ย 30,157.68 บาท รายได้ต่ำสุด 2,000 บาท รายได้สูงสุด 400,000 บาท มากที่สุดมีรายได้ระหว่าง 10,001-20,000 บาท (ร้อยละ 30.3) รองลงมา มีรายได้ระหว่าง 20,001-30,000 บาท (ร้อยละ 27) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3

จำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตามรายได้ขณะประกอบอาชีพ

รายได้ขณะประกอบอาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
ระหว่าง 10,001-20,000 บาท	92	30.3
ระหว่าง 20,001-30,000 บาท	82	27.0
ต่ำกว่า 10,001 บาท	58	19.1
ระหว่าง 30,001-40,000 บาท	32	10.5
ระหว่าง 40,001-50,000 บาท	22	7.2
ตั้งแต่ 50,001 บาทขึ้นไป	18	5.9
รวม	266	100.0

เฉลี่ย(\bar{X}) = 30157.68 S.D. = 38806.32 ต่ำสุด = 2,000 สูงสุด = 400,000

ระดับการศึกษาขั้นสูงสุด จากผู้เคยบวชเรียนที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมด พบว่า ผู้เคยบวชเรียนมากกว่าครึ่งเล็กน้อยจบการศึกษาขั้นสูงสุดระดับปริญญาโท ร้อยละ 53.6 รองลงมา ระดับปริญญาตรี ร้อยละ 34.9 และปริญญาเอก ร้อยละ 11.4 ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4

จำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตามระดับการศึกษาขั้นสูงสุด

ระดับการศึกษาขั้นสูงสุด	จำนวน	ร้อยละ
ปริญญาตรี	101	34.9
ปริญญาโท	155	53.6
ปริญญาเอก	33	11.4
รวม	289	100.0

การได้รับรางวัลหรือการประกาศเกียรติคุณ จากผู้เคยบวชเรียนที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมด พบว่า ครึ่งหนึ่งเคยได้รับรางวัลหรือประกาศเกียรติคุณ ร้อยละ 50.5 ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5

จำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตาม การได้รับรางวัล

การได้รับรางวัลหรือการประกาศเกียรติคุณ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เคย	147	49.5
เคย	150	50.5
รวม	297	100.0

การได้เป็นกรรมการต่าง ๆ จากผู้เคยบวชเรียนที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมด พบว่ามากกว่าครึ่งเล็กน้อยเคยได้เป็นกรรมการต่าง ๆ ร้อยละ 67.8 ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6

จำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตาม การได้เป็นกรรมการต่าง ๆ

การได้เป็นกรรมการต่าง ๆ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เคย	98	32.2
เคย	206	67.8
รวม	304	100.0

การมีบ้านอยู่อาศัย จากผู้เคยบวชเรียนที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมด พบว่า ส่วนมากมีบ้านอยู่อาศัยเป็นของตนเอง ร้อยละ 78.7 อยู่บ้านเช่าหรือเช่าซื้อเพียง ร้อยละ 13.9 และอยู่บ้านพ่อแม่ บ้านบริษัท บ้านของหน่วยงานนับรวมกันเพียง ร้อยละ 7.4 ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7

จำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตามการมีบ้านอยู่อาศัย

การมีบ้านอยู่อาศัย	จำนวน	ร้อยละ
เป็นของตนเอง	233	78.7
อยู่บ้านเช่าหรือเช่าซื้อ	41	13.9
อื่นๆ(บ้านพ่อแม่,บ้านบริษัท,บ้านที่ทำงาน)	22	7.4
รวม	296	100.0

4.2 คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร

คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต ตามนโยบายของมหาวิทยาลัยในการผลิตบัณฑิตให้มีลักษณะที่พึงประสงค์ 9 ประการ จากการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัยทุกข้อ พบว่า ผู้เคยบวชเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรแต่ละข้อมากกว่า ร้อยละ 84 โดยมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้เทียบพร้อมด้วยคุณธรรม และจริยธรรมร้อยละ 91.4 รองลงมา รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม ร้อยละ 91.1 และมีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา ร้อยละ 90.4

ในจำนวนนี้ ผู้เคยบวชเรียนไม่มีโลกทัศน์ที่กว้างไกลร้อยละ 15.9 ไม่เป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา ร้อยละ 14.6 และไม่มีความสามารถในการแก้ปัญหาครบครันกับเป็นคนไม่มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ร้อยละ 12.9 เท่ากัน แต่มีข้อสังเกตว่า ผู้เคยบวชเรียนไม่มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาถึง ร้อยละ 9.6 ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8

จำนวนและร้อยละคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรของผู้เคยบวชเรียนในแต่ละข้อ

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร	คุณลักษณะ(ร้อยละ)			จำนวน
	ใช่	ไม่ใช่	รวม	
1. มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้เทียบพร้อมด้วยคุณธรรม และจริยธรรม	91.4	8.6	100.0	302
2. รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม	91.1	8.9	100.0	302
3. มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา	90.4	9.6	100.0	302
4. เป็นคนใฝ่รู้ใฝ่คิด	89.7	10.3	100.0	301
5. รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม	88.0	12.0	100.0	301
6. เป็นคนมีปฏิปทาน่าเลื่อมใส	87.1	12.9	100.0	302
7. มีความสามารถในการแก้ปัญหาครบครัน	87.1	12.9	100.0	302
8. เป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา	85.4	14.6	100.0	301
9. มีโลกทัศน์กว้างไกล	84.1	15.9	100.0	301

4.3 การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ และการหลีกเลี่ยงหลักธรรมที่ควรหลีกเลี่ยงของพุทธศาสน์บัณฑิตผู้เคยบวชเรียน

ผลการวิเคราะห์หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ ประกอบด้วย กามโกติ 10 จำพวก กุศลกรรม 10 ประเภท ปาปนิกรกรรม 3 ประเภท โภควิภาค 4 ส่วน ทิฏฐธัมมิกัตถะ 4 ประเภท ปัจจัย 4 ประเภท โภคอาทิสะ 5 ประเภท และกิเลส 10 ประเภท มีคำถามทั้งหมด 12 ข้อ พบว่ามีช่วงคะแนนระหว่าง 21 – 60 คะแนน โดยได้คะแนนเฉลี่ย 46.42 คะแนนหรือร้อยละ 77.36 ของคะแนนเต็ม แสดงให้เห็นว่า ผู้เคยบวชเรียนกลุ่มนี้มีพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจจะระดับปานกลาง หรือมีความประพฤติระดับปานกลางร้อยละ 55.2 โดยผู้เคยบวชเรียนมีพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติตนตามหลักธรรมระดับดีมากร้อยละ 41.0 แต่มีผู้เคยบวชเรียนร้อยละ 3.8 ที่มีพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติตนตามหลักธรรมระดับดีน้อย ดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9

ระดับการปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจของผู้เคยบวชเรียน
จำแนกเป็นจำนวนและร้อยละ

ระดับการปฏิบัติ	ช่วงคะแนน	จำนวน	ร้อยละ
ปฏิบัติดีมาก	ตั้งแต่ 48 ขึ้นไป	118	41.0
ปฏิบัติดีปานกลาง	ระหว่าง 35-47	159	55.2
ปฏิบัติดีน้อย	ต่ำกว่า 35	11	3.8
รวม	21 - 60	253	100.0

หมายเหตุ คะแนนเต็ม 60 ปฏิบัติได้ต่ำสุด 21 สูงสุด 60 เฉลี่ย 46.42 และ S.D. = 6.614

เมื่อวิเคราะห์ข้อคำถามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจเป็นรายข้อ พบว่า ผู้เคยบวชเรียนส่วนมากปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจได้แต่ละข้อมากกว่า ร้อยละ 92 โดยมีความสามารถดำเนินงานให้ได้ผลดี ให้การสงเคราะห์ญาติได้ และทำบุญอุทิศตามความเชื่อได้มากที่สุด ร้อยละ 99.7 เท่ากัน รองลงมา รู้จักคบคนดีเป็นมิตร จัดหาอาหารได้เพียงพอ จัดหาที่อยู่อาศัยได้เหมาะสม และอุปถัมภ์พระสงฆ์ได้ ในจำนวนนี้ หาเงินลงทุนได้ไม่ง่าย ร้อยละ 8 และไม่มีสิทธิในการรักษาโรค ร้อยละ 1.7 ดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10

จำนวนและร้อยละการปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจของผู้เคยบวชเรียนเป็นรายชื่อ

หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ	การปฏิบัติตนตามหลักธรรม (ร้อยละ)				รวม	จำนวน
	ทำไม่ได้	ทำได้ นาน ๆ ครั้ง	ทำได้ บ่อยครั้ง	ทำได้ทุก ครั้ง		
1. มีความสามารถดำเนินงานให้ได้ผลดี	0.3	33.0	49.8	16.8	100.0	303
2. ให้การสงเคราะห์ญาติได้	0.3	38.8	42.1	18.8	100.0	304
3. ทำบุญอุทิศตามความเชื่อได้	0.3	25.3	46.3	28.0	100.0	300
4. รู้จักคบคนดีเป็นมิตร	0.7	13.2	44.2	41.9	100.0	303
5. จัดหาอาหารได้เพียงพอ	0.7	23.3	54.3	21.7	100.0	304
6. จัดหาที่อยู่อาศัยได้เหมาะสม	0.7	26.4	50.3	22.5	100.0	302
7. อุปถัมภ์พระสงฆ์ได้	0.7	39.1	43.0	17.2	100.0	302
8. รู้จักเลือกใช้สินค้าที่เป็นประโยชน์	1.0	21.4	44.6	33.0	100.0	303
9. จัดหาผ้าถุงผ้าห่มได้เพียงพอ	1.0	22.7	51.0	25.3	100.0	304
10. เสียภาษีอากรให้รัฐได้	1.3	21.7	39.1	37.8	100.0	304
11. มีสิทธิในการรักษาโรค	1.7	26.9	41.7	29.8	100.0	302
12. หาเงินลงทุนได้ง่าย	8.0	65.1	22.3	4.7	100.0	301

ผลการวิเคราะห์หลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง ประกอบด้วย กรรมกิเลส 4 ประเภท มิตรเทียม 4 จำพวก อคติ 4 ประเภท อบายมุข 4 และ 6 ประเภท มีข้อความทั้งหมด 16 ข้อ พบว่ามีช่วงคะแนนระหว่าง 16-80 คะแนน โดยมีคะแนนเฉลี่ย 72.52 คะแนนหรือ ร้อยละ 90.65 ของคะแนนเต็ม แสดงให้เห็นว่า ผู้เคยบวชเรียนกลุ่มนี้มีพฤติกรรมเป็นไปในทางที่ดี หรือหลีกเลี่ยงจากการทำชั่วได้ระดับดีมาก ร้อยละ 93.8 โดยหลีกเลี่ยงการทำชั่วได้ระดับดีปานกลางเพียง ร้อยละ 3.4 และหลีกเลี่ยงได้ระดับดีน้อยเพียง ร้อยละ 2.7 ดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11

ระดับการหลีกเลี่ยงหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยงของผู้เคยบวชเรียน

จำแนกเป็นจำนวนและร้อยละ

ระดับการหลีกเลี่ยง	ช่วงคะแนน	จำนวน	ร้อยละ
หลีกเลี่ยงได้มาก	ตั้งแต่ 59 ขึ้นไป	274	93.8
หลีกเลี่ยงได้ปานกลาง	ระหว่าง 38-58	10	3.4
หลีกเลี่ยงได้น้อย	ต่ำกว่า 38	8	2.7
รวม	16-80	292	100.0

หมายเหตุ คะแนนเต็ม = 80 หลีกเว้นได้ต่ำสุด = 16 สูงสุด = 80 เฉลี่ย = 72.52 และ S.D. = 10.629

เมื่อวิเคราะห์ข้อความหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยงเป็นรายข้อพบว่า ผู้เคยบวชเรียนส่วนมากปฏิบัติตามหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยงได้ทุกข้อมากกว่าร้อยละ 97 โดยไม่เป็นคนถือตัว (อวดดี) มากที่สุด ร้อยละ 99.3 รองลงมาไม่มีความคิดฟุ้งซ่าน ร้อยละ 99 เท่ากัน ไม่โลภอยากได้ของคนอื่นและไม่ท้อแท้ต่อชีวิตกับ ร้อยละ 98.7 ในจำนวนนี้สูบบุหรี่ และทะเลาะวิวาทกับผู้อื่น ร้อยละ 3 เท่ากัน และมีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้อื่นที่ไม่ใช่ภรรยา ร้อยละ 2.7 นอกจากนี้ ยังดื่มสุรา/เบียร์ ตัดสินปัญหาลำเอียง เล่นการพนัน พุดโกหก และพุดคำหยาบ ร้อยละ 2.6 เท่ากัน ดังตารางที่ 12

ตารางที่ 12

จำนวนและร้อยละการปฏิบัติตามหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยงของผู้เคยบวชเรียนเป็นรายข้อ

หลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง	พฤติกรรมหลีกเลี่ยงของผู้เคยบวชเรียน (ร้อยละ)				รวม	จำนวน
	ทำไม่ได้	ทำได้ นาน ๆ ครั้ง	ทำได้ บ่อยครั้ง	ทำได้ ทุกครั้ง		
1. เป็นคนถือตัว (อวดดี)	0.7	11.9	27.1	60.4	100.0	303
2. มีความคิดฟุ้งซ่าน	1.0	15.5	33.6	50.0	100.0	304
3. โลภอยากได้ของคนอื่น	1.3	6.7	23.3	68.8	100.0	301
4. ท้อแท้ต่อชีวิต	1.3	10.8	29.9	57.9	100.0	304
5. คิดประทุษร้ายคนอื่น	2.0	4.6	18.2	75.2	100.0	303
6. ชอบหยิบเอาสิ่งของผู้อื่นมาใช้โดย พลการ	2.0	3.3	15.2	79.5	100.0	302
7. เทียบสถานบันเทิง	2.0	7.9	25.7	64.4	100.0	303
8. เกียจคร้านทำงาน	2.3	7.5	26.6	63.5	100.0	304
9. พุดคำหยาบ	2.6	5.9	24.7	66.8	100.0	304
10. พุดโกหก	2.6	6.9	28.0	62.5	100.0	304
11. เล่นการพนัน	2.6	4.0	14.9	78.5	100.0	303
12. ตัดสินปัญหาลำเอียง	2.6	5.3	25.0	67.1	100.0	304
13. ดื่มสุรา/เบียร์	2.6	11.2	27.7	58.4	100.0	303
14. มีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้อื่นที่ ไม่ใช่ภรรยา	2.7	4.7	16.8	75.8	100.0	297
15. ทะเลาะวิวาทกับผู้อื่น	3.0	5.0	17.8	74.3	100.0	304
16. สูบบุหรี่	3.0	2.9	12.6	81.5	100.0	302

4.4 คุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติผู้เคยบวชเรียน

คุณภาพชีวิต หมายถึง ความสุขตามลักษณะทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ความสุขทางกาย และความสุขทางใจ

ผลการวิเคราะห์ความสุขทางกายของผู้เคยบวชเรียนได้แก่ความสบายกาย ไม่มีโรค ไม่มีภัยเบียดเบียน มีปัจจัย 4 อำนวยความสะดวกเพียงพอแก่การดำรงชีพ มีคำถามทั้งหมด 15 ข้อ พบว่า มีช่วงคะแนน ระหว่าง 32-75 คะแนน โดยเฉลี่ยได้ 58.28 หรือ ร้อยละ 77.70 ของ คะแนนเต็ม แสดงให้เห็นว่า ผู้เคยบวชเรียนมีความสุขทางกายเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งมีการกระจายจำนวนผู้เคยบวชเรียนตามระดับความสุขทางกายดีปานกลาง ร้อยละ 60.2 ระดับดีมาก ร้อยละ 33.7 และระดับดีน้อย ร้อยละ 6.1 ดังตารางที่ 13

ตารางที่ 13

ระดับความสุขทางกายของผู้เคยบวชเรียน จำแนกเป็นจำนวนและร้อยละ

ระดับความสุขทางกาย	ช่วงคะแนน	จำนวน	ร้อยละ
ดีมาก	ตั้งแต่ 61 ขึ้นไป	99	33.7
ดีปานกลาง	ระหว่าง 47-60	177	60.2
ดีน้อย	ต่ำกว่า 47	18	6.1
รวม	32-75	294	100.0

หมายเหตุ คะแนนเต็ม = 75 ทำได้ต่ำสุด = 32 สูงสุด = 75 เฉลี่ย = 58.28 และ S.D. = 8.001

เมื่อวิเคราะห์ข้อคำถามความสุขทางกายเป็นรายข้อพบว่า จากผู้เคยบวชเรียนที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมดมากกว่า ร้อยละ 84.2 มีความสุขทางกายระดับดี และดีมากคือ

1. ถ้าแสดงตนว่าเคยบวชเรียนร้อยละ 90.4
2. ถ้าแสดงตนในสิ่งที่ถูกหรือผิดศีลธรรมร้อยละ 88.3
3. มีครอบครัวอบอุ่นร้อยละ 84.2

แต่ยังมีผู้เคยบวชเรียนน้อยกว่า ร้อยละ 60 ที่มีความสุขทางกายระดับดี และดีมากคือ

1. มีเพื่อนฝูงมากร้อยละ 41.8
2. ไม่มีโรคภัยเบียดเบียนร้อยละ 45.9
3. มีอาชีพและรายได้พอเลี้ยงชีพร้อยละ 55.8
4. มีเทคโนโลยีใช้ได้อย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ร้อยละ 57.5

ในกลุ่มนี้ผู้เคยบวชเรียน ยังมีภัยธรรมชาติเบียดเบียน ร้อยละ 15.8 มีภัยจากสังคม ร้อยละ 14.5 และมีโรคภัยเบียดเบียน ร้อยละ 12.9 ดังตารางที่ 14 (ในที่นี้เสนอเพียง 3 ระดับ เพื่อให้เห็นชัดเจนและสะดวกในการพิมพ์ตาราง)

ตารางที่ 14

จำนวนและร้อยละความสุขทางกายของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตามรายการและระดับ

ความสุขทางกายของผู้เคยบวชเรียน	ระดับความสุข (ร้อยละ)				จำนวน
	น้อย	ปานกลาง	มาก	รวม	
1. มีที่อยู่อาศัยเหมาะสม	1.3	21.7	77.0	100.0	304
2. อยู่ในชุมชนเป็นสุข	1.3	23.0	75.7	100.0	304
3. กล้าแสดงตนว่าเคยบวชเรียน	1.7	7.9	90.4	100.0	304
4. มีเสรีภาพทางสังคม	1.7	18.8	79.6	100.0	304
5. ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี	1.7	23.0	75.3	100.0	304
6. กล้าแสดงตนในสิ่งที่ถูกหรือผิดศีลธรรม	2.4	9.3	88.3	100.0	304
7. มีครอบครัวอบอุ่น	2.6	13.2	84.2	100.0	304
8. มีเพื่อนฝูงมาก	3.6	54.6	41.8	100.0	304
9. ได้รับโอกาสทางสังคมเท่าเทียมกับผู้อื่น	4.0	27.2	68.9	100.0	304
10. มีอาชีพและรายได้พอเลี้ยงชีพ	4.0	40.3	55.8	100.0	304
11. มีเทคโนโลยีใช้ได้อย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์	7.6	34.9	57.5	100.0	304
12. มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี	11.0	17.3	71.8	100.0	304
13. ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน	12.9	41.3	45.9	100.0	304
14. ไม่มีภัยจากสังคม	14.5	23.0	62.5	100.0	304
15. ไม่มีภัยธรรมชาติเบียดเบียน	15.8	20.8	63.4	100.0	304

ผลการวิเคราะห์ความสุขทางใจของผู้เคยบวชเรียน ได้แก่ ความสบายใจ จิตใจมั่นคง เข้มแข็ง ไม่เศร้าโศก มีความภูมิใจมีข้อคำถามทั้งหมด 15 ข้อ พบว่า มีช่วงคะแนน ระหว่าง 33-75 คะแนน โดยเฉลี่ยได้ 63.69 หรือ ร้อยละ 84.92 ของคะแนนเต็ม แสดงให้เห็นว่า ผู้เคยบวชเรียนมีความสุขทางใจเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมาก ซึ่งมีการกระจายจำนวนผู้เคยบวชเรียนตามระดับความสุขทางใจดีมาก ร้อยละ 69.1 ระดับดีปานกลาง ร้อยละ 28.9 และระดับดีน้อย ร้อยละ 2.0 ดังตาราง ที่ 15

ตารางที่ 15

ระดับความสุทธทางใจของผู้เคยบวชเรียน จำแนกเป็นจำนวนและร้อยละ

ระดับความสุทธทางใจ	ช่วงคะแนน	จำนวน	ร้อยละ
ดีมาก	ตั้งแต่ 61 ขึ้นไป	206	69.1
ดีปานกลาง	ระหว่าง 47-60	86	28.9
ดีน้อย	ต่ำกว่า 46	6	2.0
รวม	33-75	298	100.0

หมายเหตุ คะแนนเต็ม = 75 ทำได้ต่ำสุด = 33 สูงสุด = 75 เฉลี่ย = 63.69 และ S.D. = 7.145

เมื่อวิเคราะห์ข้อความคำถามความสุทธทางใจเป็นรายข้อ พบว่า ผู้เคยบวชเรียนที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมดมากกว่า ร้อยละ 93.4 มีความสุทธทางใจระดับดี และดีมาก คือ

1. ภูมิใจ ที่ได้นับถือพระพุทธรศานาร้อยละ 97.7
2. ภูมิใจ เพราะมีความประพฤติสุจริตร้อยละ 96.1
3. ภูมิใจ เพราะมีทรัพย์สินโดยชอบธรรมร้อยละ 94.7
4. สุขใจ ที่ได้ปฏิบัติธรรมร้อยละ 94.1
5. อิ่มใจ เพราะได้ทำบุญร้อยละ 93.4
6. ภูมิใจ เพราะได้ใช้ทรัพย์สินบำเพ็ญประโยชน์ร้อยละ 91.8
7. จิตใจมีคุณธรรม/มีเมตตาร้อยละ 86.2
8. มีสุขภาพจิตดีร้อยละ 82.5
9. จิตใจแจ่มใสเบิกบานร้อยละ 82.2
10. จิตใจเข้มแข็งมั่นคงร้อยละ 79.3

ในกลุ่มนี้ผู้เคยบวชเรียน ไม่ภูมิใจเพราะมีหนี้สิน ร้อยละ 6.6 ยังมีความเศร้าโศกหรือเครียด ร้อยละ 4.3 หวั่นไหวต่อสถานการณ์ ร้อยละ 3.0 ดังตารางที่ 16 (ในที่นี้เสนอเพียง 3 ระดับ เพื่อให้เห็นชัดเจนและสะดวกในการพิมพ์ตาราง)

ตารางที่ 16

จำนวน และร้อยละความสุขทางใจของผู้เคยบวชเรียน จำแนกตามรายการและระดับ

ความสุขทางใจ	ระดับความสุข (ร้อยละ)				จำนวน
	น้อย	ปานกลาง	มาก	รวม	
1. ภูมิใจ ที่ได้นับถือพระพุทธศาสนา	0.3	2.0	97.7	100.0	304
2. ภูมิใจ เพราะมีความประพฤติสุจริต	0.3	3.6	96.1	100.0	303
3. ภูมิใจ เพราะมีทรัพย์โดยชอบธรรม	0.3	4.9	94.7	100.0	304
4. ภูมิใจ เพราะได้ใช้ทรัพย์บำเพ็ญประโยชน์	0.6	7.6	91.8	100.0	304
5. จิตใจแจ่มใสเบิกบาน	0.7	17.2	82.2	100.0	304
6. สุขใจ ที่ได้ปฏิบัติธรรม	1.0	4.9	94.1	100.0	304
7. อิ่มใจ เพราะได้ทำบุญ	1.0	5.6	93.4	100.0	304
8. จิตใจมีคุณธรรม/มีเมตตา	1.0	12.8	86.2	100.0	304
9. มีสุขภาพจิตดี	1.0	16.4	82.5	100.0	304
10. จิตใจเข้มแข็งมั่นคง	1.0	19.4	79.3	100.0	304
11. ควบคุมอารมณ์ได้ดี	1.0	27.0	72.0	100.0	304
12. ระวังความโกรธได้ดี	2.0	32.9	65.1	100.0	304
13. ไม่หวั่นไหวต่อสถานการณ์	3.0	23.5	73.6	100.0	302
14. ไม่มีความเศร้าโศกหรือเครียด	4.3	35.2	60.6	100.0	304
15. ภูมิใจเพราะไม่มีหนี้สิน	6.6	20.8	72.6	100.0	303

4.5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่บวชเรียน

การวิเคราะห์นี้ ต้องการศึกษว่า มีปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพล ต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่บวชเรียนบวชเรียน ซึ่งการวิเคราะห์ด้วย Multiple Regression Analysis สามารถบอกให้ทราบว่า ตัวแปรหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของผู้เคยบวชเรียนแต่ละตัว มีอิทธิพลอยู่เท่าใด และมีอิทธิพลในลักษณะใด ทั้งนี้ ผลการวิเคราะห์จะสะท้อนในรูปของค่าความสัมพันธ์และทิศทางความสัมพันธ์ด้วย นอกจากนี้การวิเคราะห์นี้ ยังบอกให้ทราบว่า ตัวแปรหรือปัจจัยที่นำมาศึกษาเหล่านั้น ปัจจัยใดมีอิทธิพลมากน้อยกว่ากันอยู่เท่าใด

ผลการวิเคราะห์หาค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาด้วย Correlation Analysis ในการทดสอบหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร 2 ตัวแปร โดยตัวแปรทั้งสองนั้นมีการวัดเป็นระดับช่วง (Interval) หรืออัตราส่วน (Ratio) และนำเสนอค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ซึ่งเป็นค่าที่บ่งชี้ถึงระดับความสัมพันธ์ ทั้งนี้ยังแสดงเครื่องหมายของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ดังกล่าวด้วย เพราะจะทำให้ทราบว่า ตัวแปรทั้งสองนั้นมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวกหรือเชิงลบ นอกจากนี้ยังแสดงค่าระดับนัยสำคัญทางสถิติที่บ่งชี้ถึงระดับความเชื่อถือได้ที่จะยอมรับว่า ตัวแปรดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันจริง ๆ อย่างไรก็ตามการที่ตัวแปร 2 ตัวดังกล่าวไม่มีความสัมพันธ์กันนั้น อาจ

เป็นเพราะว่า มีความสัมพันธ์รูปแบบอื่นที่ไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงเส้นตรง นั่นคือค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เป็นสถิติที่มีเงื่อนไขว่า ตัวแปรต้องมีความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงเท่านั้น ผลการวิเคราะห์มีดังนี้

รายได้ หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ หลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง และคุณภาพชีวิตของผู้เคยบวชเรียนมีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์เท่ากับ 0.104, 0.742, และ 0.161 ตามลำดับ แสดงว่า ผู้เคยบวชเรียนมีรายได้มาก ปฏิบัติตามหลักธรรมและหลีกเลี่ยงหลักธรรมที่ควรหลีกเลี่ยงมาก มีคุณภาพชีวิตดีด้วย

หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจและแหล่งอาชีพมีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีระดับความสัมพันธ์เท่ากับ 0.122 แสดงว่าผู้เคยบวชเรียนปฏิบัติตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจมาก มีแหล่งอาชีพมากด้วย

การมีบ้านอยู่อาศัย หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ หลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยงและรายได้มีความสัมพันธ์กันเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีระดับความสัมพันธ์เท่ากับ 0.121 และ 0.128 และ 0.098 แสดงว่าผู้เคยบวชเรียนมีบ้านอยู่อาศัยดี ปฏิบัติตามหลักธรรมส่งเสริมเศรษฐกิจมาก หลีกเลี่ยงหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยงมาก รายได้มากด้วย

เคยเป็นกรรมการ รางวัลที่เคยได้รับและระดับการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กันเชิงลบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีระดับความสัมพันธ์เท่ากับ -0.105 และ -0.109 แสดงว่าผู้เคยบวชเรียนเคยเป็นกรรมการมาก ได้รับรางวัลมาก แต่มีระดับการศึกษาน้อย (ปริญญาตรี)

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร และรางวัลที่เคยได้รับมีความสัมพันธ์กันเชิงลบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีระดับความสัมพันธ์เท่ากับ -0.114 แสดงว่าผู้เคยบวชเรียน มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรมาก แต่ได้รับรางวัลน้อย

การมีบ้านอยู่อาศัย และเคยเป็นกรรมการมีความสัมพันธ์กันเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์เท่ากับ 0.166 แสดงว่าผู้เคยบวชเรียนมีบ้านอยู่อาศัยดี เคยเป็นกรรมการต่าง ๆ มากด้วย

หลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรมีความสัมพันธ์กันเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์เท่ากับ 0.132 แสดงว่าผู้เคยบวชเรียนปฏิบัติตามหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยงมาก มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรมากด้วย

หลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยงและหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กันเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์เท่ากับ 0.152 แสดงว่าผู้เคยบวชเรียน หลีกเลี่ยงหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยงมาก ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจมากด้วย

จากการวิเคราะห์ จึงสรุปว่า รายได้ หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ หลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง และคุณภาพชีวิตของผู้เคยบวชมีความสัมพันธ์กัน ยกเว้นอาชีพสอดคล้องกับสาขาวิชาที่เคยบวชเรียนไม่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรใดเลย ดังตารางที่ 17

ตารางที่ 17

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient) ระหว่างตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	1.000	.046	.020	.104*	.050	.022	.051	.035	.055	.742**	.161**
2		1.000	.065	.044	-.072	-.039	.050	.032	-.001	.122*	.084
3			1.000	-.052	-.002	-.021	-.036	-.020	.079	.009	.070
4				1.000	.012	-.025	-.011	.121*	.038	.128*	.098*
5					1.000	-.105*	-.109*	-.092	.070	-.046	.031
6						1.000	.040	.089	-.114*	.039	.002
7							1.000	.166**	-.011	.078	.033
8								1.000	-.051	.094	.061
9									1.000	.071	.132**
10										1.000	.152**
11											1.000

หมายเหตุ * และ ** หมายถึงระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

1. คุณภาพชีวิตของผู้เคยบวช	7. เคยเป็นกรรมการ
2. แหล่งอาชีพ	8. การมีบ้านอยู่อาศัย
3. อาชีพสอดคล้อง	9. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร
4. รายได้	10. หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ
5. ระดับการศึกษา	11. หลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง
6. รางวัลที่เคยได้รับ	

ผลการวิเคราะห์หาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อตัวแปรตามด้วย *Multiple Regression Analysis* ในการทดสอบหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของผู้เคยบวชเรียน โดยใช้สถิติวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) โดยตัวแปรที่ใช้ในการศึกษามีระดับการวัดเป็นระดับช่วง (Interval) หรืออัตราส่วน (Ratio) ตัวแปรที่มีการวัดระดับกลุ่ม (Nominal) หรืออันดับ (Ordinal) ได้ทำการแปลงค่าของตัวแปรให้มีคุณสมบัติเป็นตัวแปรหุ่น¹ (Dummy variable) ตัวแปรที่ปรับให้เป็นตัวแปรหุ่นได้แก่ แหล่งอาชีพ ระดับการศึกษา และการมีบ้านอยู่อาศัย ซึ่งผลการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) เพื่อตรวจสอบเบื้องต้นพบว่า ไม่มีตัวแปรคู่ใดที่นำมาวิเคราะห์แล้วมีค่าความสัมพันธ์สูงเกินกว่า 0.75 ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (Multicollinearity) ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการวิเคราะห์ด้วยสถิติถดถอยพหุคูณ ผลการวิเคราะห์มีดังนี้

ผลการวิเคราะห์ พบว่า หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน ทั้งนี้มีความสัมพันธ์เชิงบวกที่ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (B) = 1.589 หมายความว่า เมื่อมีการปฏิบัติตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจมากขึ้น 1 หน่วย จะทำให้คุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียนดีขึ้น 1.589 หน่วย

เมื่อพิจารณาอิทธิพลของตัวแปรอิสระ ที่มีต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน พบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลมีเพียงตัวเดียวได้แก่ หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ (Beta= 0.745) ทั้งนี้ตัวแปรที่นำมาศึกษาทั้งหมดสามารถร่วมกันอธิบายตัวแปรตามคือ คุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยสามารถอธิบายการผันแปรได้ ร้อยละ 56.2 ($R^2 = 0.562$)

จากการวิเคราะห์จึงสรุปได้ว่า การปฏิบัติตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน ดังตารางที่ 18

¹ อังแล้ว, บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธ์, คู่มือการวิจัย การเขียนรายงาน การวิจัยและวิทยานิพนธ์ 2546, หน้า 184.

ตารางที่ 18

ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของผู้เคยบวชเรียน

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	44.422	5.584		7.955	.000
	แหล่งอาชีพ	-1.259	1.219	-.044	-1.032	.303
	อาชีพสอดคล้อง	.212	.634	.014	.334	.738
	รายได้	3.527E-06	.000	.010	.237	.813
	ระดับการศึกษา	2.353	1.275	.078	1.845	.066
	รางวัลที่เคยได้รับ	1.858E-02	.476	.002	.039	.969
	เคยเป็นกรรมการ	.240	1.327	.008	.181	.857
	การมีบ้านอยู่อาศัย	-1.090	1.428	-.033	-.763	.446
	คุณลักษณะที่พึงประสงค์	-7.398E-02	.245	-.013	-.302	.763
	หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ	1.589	.092	.745	17.280	.000
	หลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยง	6.646E-02	.056	.051	1.189	.236

a Dependent Variable : คุณภาพชีวิตของผู้เคยบวชเรียน

$R^2 = 0.562$ $F = 32.253$ Sig.of F = 0.000

4.6 อภิปรายผลการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคม คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนที่บวชเรียน และหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่บวชเรียน จากกลุ่มประชากรที่เป็นพุทธศาสนิกชนที่บวชเรียนทั่วประเทศ ได้ตอบแบบสอบถามจำนวน 304 คน จากที่ติดต่อไปทั้งหมด 692 คน ผลการศึกษาสามารถอภิปรายได้ดังนี้

ตัวแปรคุณลักษณะทางสังคมของพุทธศาสนิกชนที่บวชเรียน พบว่า ผู้เคยบวชเรียนมากกว่าครึ่งเล็กน้อยมีแหล่งอาชีพในองค์การศึกษาของรัฐ การประกอบอาชีพส่วนมากมีความสอดคล้องกับสาขาวิชาที่เคยบวชเรียนถึงร้อยละ 83.3 มีรายได้ขณะประกอบอาชีพเฉลี่ย 30,158 บาท มากกว่าครึ่งเล็กน้อยได้รับการศึกษาระดับปริญญาโท และปริญญาเอกเพียง ร้อยละ 11.4 จำนวนครึ่งหนึ่งเคยได้รับรางวัลหรือการประกาศเกียรติคุณ และมากกว่าครึ่งเล็กน้อยเคยได้เป็นกรรมการต่าง ๆ (กรรมเลือกตั้ง กรรมกรชุมชน กรรมกรศึกษา) ส่วนการมีบ้านอยู่อาศัย พบว่า มีบ้านเป็นของตนเองถึง ร้อยละ 78.7

แสดงให้เห็นว่า พุทธศาสตร์บัณฑิตผู้เคยบวชเรียนโดยภาพรวมมีคุณลักษณะทางสังคมที่ดี จากการศึกษาจะเห็นว่าพุทธศาสตร์บัณฑิตได้ทำงานในองค์การศึกษารัฐซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยที่ต้องการผลิตบัณฑิตไปเผยแพร่พระพุทธศาสนา และเป็นอาชีพที่สอดคล้องกับหลักสูตร มีรายได้โดยเฉลี่ยพอเลี้ยงชีพได้ มีโอกาสศึกษาต่อในระดับสูง มีบ้านอยู่อาศัยเป็นของตนเอง ที่สำคัญมีสถานภาพทางสังคมโดยได้เป็นกรรมการต่าง ๆ และเคยได้รับรางวัลหรือประกาศเกียรติคุณด้วย

ตัวแปรคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร พบว่า ผู้เคยบวชเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัยมากกว่าร้อยละ 84 ทั้ง 9 ข้อ คุณลักษณะดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยได้ผลิตบัณฑิตโดยภาพรวมแล้วได้ตามที่พึงประสงค์ ซึ่งอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อก็จะพบว่า ยังมีผู้ขาดโลกทัศน์ที่กว้างไกล ร้อยละ 15.9 ไม่เป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา ร้อยละ 14.6 และไม่สามารถแก้ปัญหาครบครันกับเป็นคนไม่มีปฏิปทาน่าเลื่อมใสถึง ร้อยละ 12.9 และที่สำคัญมีผู้เคยบวชเรียนถึง ร้อยละ 9.6 ไม่มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา

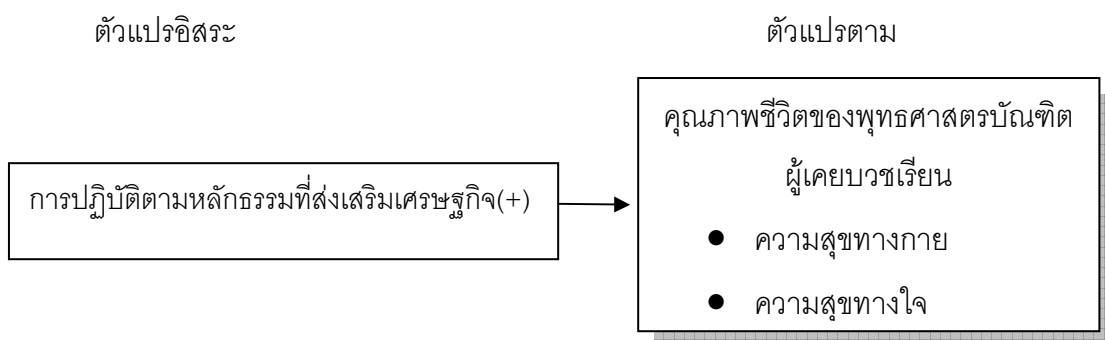
ตัวแปรการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ ประกอบด้วย กามโภคี 10 จำพวก กุศลกรรม 10 ประเภท ปาปนิกรกรรม 3 ประเภท โภควิภาค 4 ส่วน ทิฏฐธัมมิกัตถะ 4 ประเภท บัณฑิต 4 ประเภท โภคอาทิยะ 5 ประเภท และกิเลส 10 ประเภท หลักธรรมดังกล่าวมุ่งให้คฤหัสถ์ปฏิบัติให้มาก ๆ ขึ้นไปตามความสามารถที่ตนมี ด้วยกำลังความเพียรและสติปัญญาของตน ชีวิตและครอบครัวจึงจะเป็นสุข และพึงตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ผลการศึกษาพบว่า ผู้เคยบวชเรียนปฏิบัติตนตามหลักธรรมดังกล่าวได้ระดับดีปานกลาง มากกว่าครึ่งเล็กน้อยคิดเป็น ร้อยละ 55.2 ถ้าดูจากผลการศึกษาจะพบว่าผู้เคยบวชเรียน ปฏิบัติตนตามธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ ยังไม่เป็นที่น่าพอใจเท่าที่ควร คงต้องใช้ความพยายามให้มากขึ้นกว่านี้ ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและครอบครัวของพุทธศาสตร์บัณฑิตเอง

ส่วนหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยงประกอบด้วย กรรมกิเลส 4 ประเภท มิตรเทียม 4 จำพวก อคติ 4 ประเภท อบายมุข 4 และ 6 ประเภท นอกจากหลักธรรมที่ควรปฏิบัติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปแล้ว ยังมีหลักธรรมที่ควรหลีกเลี่ยง เพื่อให้การดำเนินชีวิตเข้าถึงจุดหมายได้สมบูรณยิ่งขึ้น ผลการศึกษาพบว่า ผู้เคยบวชเรียนปฏิบัติหลีกเลี่ยงได้ระดับดีมากถึง ร้อยละ 93.8 แสดงให้เห็นว่าผู้เคยบวชเรียนกลุ่มนี้มีพฤติกรรมเป็นไปในทางที่ดี หรือหลีกเลี่ยงจากการทำชั่วได้ดีในระดับที่น่าพอใจ

ในจำนวนนี้ ยังมีผู้สูบบุหรี่และทะเลาะวิวาทกับผู้อื่นเพียง ร้อยละ 3 มีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้อื่นที่ไม่ใช้ภรรยา ร้อยละ 2.7 นอกจากนี้ ยังมีดื่มสุรา/เบียร์ ตัดสินปัญหาลำเอียง เล่นการพนัน พุดโกหก และพูดคำหยาบ ร้อยละ 2.6 ซึ่งก็เป็นเพียงส่วนน้อยที่ยังเกี่ยวข้องกับอบายมุข

ตัวแปรคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน คุณภาพชีวิตหมายถึงความสุขตามลักษณะทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยความสุขทางกาย ได้แก่ความสบายกาย ไม่มีโรค ไม่มีภัยเบียดเบียน มีปัจจัย 4 อำนวยความสะดวกเพียงพอแก่การดำรงชีพ และความสุขทางใจ ได้แก่ความสบายใจ จิตใจมั่นคงเข้มแข็ง ไม่เศร้าโศก มีความภูมิใจ ผลการศึกษาพบว่าผู้เคยบวชเรียนมีความสุขทางกายระดับปานกลาง ร้อยละ 60.2 และมีความสุขทางใจระดับดีมาก ร้อยละ 69.1 จากผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า ผู้เคยบวชเรียนได้บรรลุความสุขตามเป้าหมายทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์พอสมควร อันเป็นผลมาจากการปฏิบัติตนตามหลักทางศาสนา และหลีกเลี่ยงความชั่ว สอดคล้องกับที่นิตยา ชูโต ศึกษาคนชราไทย พบว่า ศาสนามีส่วนช่วยให้จิตใจบริสุทธิ์ และมุ่งหวังการมีชีวิตที่ดี ส่วนดวงเดือน พันธุมนาวินและคณะ ศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของคนไทย พบว่า การปฏิบัติทางศาสนาและความเชื่อทางศาสนา ถ้ามีมากบุคคลจะรู้สึกเป็นสุขมาก และมีคุณภาพชีวิตสูง ตลอดจนมีสุขภาพดีด้วย

ผลการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน พบว่า มีปัจจัยเพียงตัวเดียวที่แสดงอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน นั่นคือการปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่ได้จัดหมวดธรรมนี้ไว้ให้เป็นหลักธรรมสำหรับปฏิบัติ เพื่อให้ถึงจุดมุ่งหมายของชีวิตที่ควรให้ถึงมากที่สุด ๆ ขึ้นไปตามความสามารถที่ตนมี ด้วยกำลังความเพียรพยายามและสติปัญญาของตนโดยทางที่ชอบธรรม ไม่ใช่เกิดจากการเบียดเบียนผู้อื่น หรือสร้างความเดือดร้อนแก่สังคม ชีวิตและครอบครัวจะเป็นสุขได้ ต้องพึ่งตนให้ได้ในทางเศรษฐกิจ ซึ่งต้องปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ ผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำมาปรับปรุงกรอบแนวคิด และสร้างเป็นแผนผังได้ ดังนี้

แผนผังที่ 2 ผลการศึกษาตามกรอบแนวคิดการวิจัย

จากแผนผังที่ 2 แสดงให้เห็นว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนผู้เคยบวชเรียนนั้น มีเพียงตัวเดียวคือ หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ เมื่อพิจารณาผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ผลการวิจัยได้สนับสนุนแนวคิดการปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธควรนำมาปฏิบัติ

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาลักษณะทางสังคม คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน และหา ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน โดยได้ประยุกต์แนวคิดที่เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัย เป็นการศึกษเชิงบรรยาย (Descriptive Research) โดยศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับประชากร ตามที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นสมาชิกสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัย ในช่วงปี 2548 ด้วยจดหมายทางไปรษณีย์ ใส่ซองติดแสตมป์พร้อมส่งกลับ จำนวน 692 ชุด และได้รับแบบสอบถามส่งกลับ จำนวน 304 ชุด คิดเป็นร้อยละ 43.93 ของกลุ่มเป้าหมาย วิเคราะห์ ข้อมูลลักษณะทางสังคม คุณลักษณะที่พึงประสงค์ การปฏิบัติตนตามหลักธรรมและคุณภาพชีวิต นำเสนอเป็นค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด และค่าต่ำสุด แล้วแต่กรณีของ ตัวแปร วิเคราะห์หาความสัมพันธ์สองตัวแปร ใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน วิเคราะห์หา ความสัมพันธ์หลายตัวแปร ใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบรวม (Enter Multiple Regression Analysis) ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

คุณลักษณะทางสังคมของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน พบว่า ผู้เคยบวชเรียน มากกว่าครึ่งเล็กน้อย (ร้อยละ 59.2) มีแหล่งอาชีพในองค์การศึกษาของรัฐ รองลงมาคือองค์การรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจหรือองค์การอิสระ มีส่วนน้อยที่มีแหล่งอาชีพในองค์การศึกษาเอกชน และอาชีพ ส่วนตัวหรืออื่น ๆ ส่วนมากมีอาชีพสอดคล้องกับสาขาวิชาที่เคยบวชเรียนถึง ร้อยละ 83.3 ผู้เคย บวชเรียนมีรายได้ขณะประกอบอาชีพเฉลี่ย 30,158 บาท รายได้ต่ำสุดคือ 2,000 บาท สูงสุดคือ 400,000 บาท ส่วนมากมีการศึกษาระดับปริญญาโท (ร้อยละ 53.6) รองลงมายังเป็นปริญญาตรี ปริญญาเอกมีเพียง ร้อยละ 11.9 ผู้เคยบวชเรียนครั้งหนึ่งเคยได้รับรางวัลหรือการประกาศเกียรติคุณ

มากกว่าครึ่งเล็กน้อยเคยได้เป็นกรรมการต่าง ๆ (ร้อยละ 67.8) การมีบ้านอยู่อาศัย พบว่า มีบ้านเป็นของตนเองถึง ร้อยละ 78.7 (ตารางที่ 1-7)

คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ พบว่า ผู้เคยบวชเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรมากกว่า ร้อยละ 84 ทุกข้อ ในจำนวนนี้ยังพบว่า ชาดโลกทัศน์ที่กว้างไกล ร้อยละ 15.9 ไม่เป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา ร้อยละ 14.6 และไม่สามารถแก้ปัญหาครอบครัวกับเป็นคนไม่มีปฏิพาน่าเลื่อมใสถึง ร้อยละ 12.9 และเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้เคยบวชเรียนถึง ร้อยละ 9.6 ไม่มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา (ตารางที่ 8)

การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ จำนวน 12 ข้อ ผู้เคยบวชเรียนปฏิบัติตนได้ดีระดับปานกลาง ร้อยละ 55.2 รองลงมาปฏิบัติดีระดับมาก มีเพียง ร้อยละ 3.8 ที่ปฏิบัติดีระดับน้อย ส่วนหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยงจำนวน 16 ข้อ หลีกเลี่ยงได้ดีระดับมากถึง ร้อยละ 93.8 ในจำนวนนี้ มีผู้สูบบุหรี่กับทะเลาะวิวาทกับผู้อื่น ร้อยละ 3 เท่ากัน มีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้อื่นที่ไม่ใช้ภรรยา ร้อยละ 2.7 นอกจากนี้ ยังมีดื่มสุรา/เบียร์ ตัดสินปัญหาลำเอียง เล่นการพนัน พุดโกหก และพูดคำหยาบ ร้อยละ 2.6 (ตารางที่ 9-12)

คุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนบัณฑิตผู้เคยบวชเรียน พบว่า ผู้เคยบวชเรียนมีความสุขทางกายระดับดีปานกลาง ร้อยละ 60.2 ระดับดีมาก ร้อยละ 33.7 และระดับดีน้อย ร้อยละ 6.1 และมีความสุขทางใจระดับดีมาก ร้อยละ 69.1 ระดับดีปานกลาง ร้อยละ 28.9 และระดับดีน้อย ร้อยละ 2.0 (ตารางที่ 13-17)

เมื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ตัวแปร คือตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม โดยใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน พบว่า ตัวแปรรายได้ และตัวแปรหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยงมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพชีวิตของผู้เคยบวชเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ โดยมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำเพียง 0.104 และ 0.161 ส่วนหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพชีวิตของผู้เคยบวชเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 มีระดับความสัมพันธ์เท่ากับ 0.742

เมื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์หลายตัวแปร โดยใช้วิธีการถดถอยพหุแบบรวม พบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนบัณฑิตผู้เคยบวชเรียนมีเพียงตัวเดียว ได้แก่ หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ ($Beta = 0.745$) ทั้งนี้ตัวแปรที่นำมาศึกษาทั้งหมดสามารถร่วมกันอธิบายตัวแปรตามคือ คุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนบัณฑิตผู้เคยบวชเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยสามารถอธิบายการผันแปรได้ ร้อยละ 56.2 ($R^2 = 0.562$) จากการวิเคราะห์

จึงสรุปว่า การปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน

5.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

การวิจัยครั้งนี้ ได้นำปัจจัยลักษณะทางสังคม ประกอบด้วยตัวแปร แหล่งอาชีพ ความสอดคล้องของอาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา การได้รับรางวัล การได้เป็นกรรมการต่าง ๆ และการมีบ้านอยู่อาศัย ปัจจัยคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร และปัจจัยการปฏิบัติตนตามหลักธรรมมาศึกษา ผลการวิเคราะห์ พบว่า มีปัจจัยเพียงตัวเดียวที่แสดงอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียน นั่นคือการปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ

จากผลการศึกษาครั้งนี้ ยืนยันว่า การปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ตามที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่ได้จัดหมวดหมู่นี้ไว้ให้เป็นหลักธรรมสำหรับศรัทธาปฏิบัติ เพื่อให้ถึงจุดหมายของชีวิตที่ควรเข้าใจถึงมากยิ่งขึ้นไปตามความสามารถที่ตนมี ด้วยกำลังความเพียรพยายามและสติปัญญาของตนโดยทางที่ชอบธรรม ไม่ใช่เกิดจากการเบียดเบียนผู้อื่น หรือสร้างความเดือดร้อนแก่สังคม ชีวิตและครอบครัวจะเป็นสุขได้ต้องพึ่งตนให้ได้ในทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นความสุขที่พระพุทธศาสนาหมายถึง คือความสุขที่เป็นพื้นฐานอยู่ภายในจิตใจ สามารถสัมผัสได้ทันทีทุกเวลา ไม่ต้องอิงอาศัยกระบวนการรับรู้ที่ขึ้นต่ออารมณ์ของโลกภายนอก ดังนั้นข้อปฏิบัติที่มีความสุขตามลักษณะทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นเป้าหมายของชีวิตจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา พึงบรรลุได้ด้วยความสุข หรือด้วยข้อปฏิบัติที่มีความสุข มิใช่บรรลุด้วยข้อปฏิบัติที่เป็นทุกข์

5.3 ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา

จากการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัยจำนวน 9 ข้อ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่ผู้เคยบวชเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรแต่ละข้อมากกว่าร้อยละ 84 ในจำนวนนี้ ผู้เคยบวชเรียนไม่มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล ร้อยละ 15.9 ไม่เป็นผู้มีด้านจิตใจและปัญญา ร้อยละ 14.6 และไม่มีความสามารถในการแก้ปัญหาครอบครัวกับเป็นคนไม่มีปฏิภาณนำเลื่อมใส ร้อยละ 12.9 นอกจากนี้ ผู้เคยบวชเรียนไม่มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาถึงร้อยละ 9.6 (ดังตารางที่ 8)

เมื่อวิเคราะห์ข้อความหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยงเป็นรายข้อพบว่า ผู้เคยบวชเรียนส่วนมากปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรหลีกเลี่ยงได้ทุกข้อมากกว่า ร้อยละ 97 ในจำนวนนี้ยังมีผู้สูบบุหรี่และทะเลาะวิวาทกับผู้อื่น ร้อยละ 3 มีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้อื่นที่ไม่ใช่ภรรยา ร้อยละ 2.7 และยังมีสุรา/เบียร์ ตัดสินปัญหาลำเอียง เล่นการพนัน พุดโกหก และพูดคำหยาบ ร้อยละ 2.6 (ดังตารางที่ 12)

จึงเสนอว่า หากมหาวิทยาลัยจะพัฒนากระบวนการเรียนการสอน หรือปรับปรุงหลักสูตรให้สามารถเพิ่มคุณลักษณะที่เป็นจุดอ่อนนี้ ก็จะได้บัณฑิตที่พึงประสงค์และมีคุณภาพมากขึ้น

บรรณานุกรม

1. หนังสือ

- นิตยา ชูโต. **คนชราไทย กรุงเทพมหานคร**. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ. **คู่มือการวิจัย การเขียนรายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์**. ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 7, ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**. 2532.
- _____. **ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา**. ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนา และจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติ. มูลนิธิพุทธธรรม. กรุงเทพฯ : 2533.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 9, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพฯ : 2543.
- _____. **พุทธธรรม. ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 11, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ : 2546.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต พุทธศักราช 2542**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.
- ลำเจียร จันทรสวรรณ. **คู่มือการใช้สถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์**. ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2541.
- ลำเจียร จันทรสวรรณ และสุวรรณ บัวทวน. **สถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์**. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2541.
- ดุขฎิ อายวัฒน์. **เอกสารประกอบรายวิชา คอมพิวเตอร์ประยุกต์สำหรับสังคมวิทยาการพัฒนา**. ปีการศึกษา 2542 ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

2. รายงานการวิจัย

- ฉกาจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธุ์นาวิน. **ลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวกับการบวชในพุทธศาสนาของชายไทยในภาคใต้**. รายงานการวิจัยฉบับที่ 43, สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มศว. ประสานมิตร.

ดวงเดือน พันธุมนาวินและคณะ. **ความเชื่อและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของคนไทย.** การปลุกฝังอบรมและคุณภาพชีวิต, รายงานการวิจัยมหภาค คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2540.

3. วิทยานิพนธ์

พระมหาสมชาย สิริจนฺโท (ห่านนท์). **พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ).** วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธศักราช 2547.

4. Internet

<http://www.mcualumni.iirt.net/indexth.html>. (วันที่ 10 ธันวาคม 2549).

ภาคผนวก

ID.□□□

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย พุทธศาสตร์บัณฑิต

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีความประสงค์จะทราบการปฏิบัติ
ตนของพุทธศาสตร์บัณฑิตผู้เคยบวชเรียน จึงขอความกรุณาท่านช่วยตอบคำถามตามข้อคำถาม
ต่อไปนี้ คำตอบของท่านจะนำไปใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น

คำชี้แจง โปรดอ่านข้อความต่อไปนี้ แล้วพิจารณาเลือกคำตอบที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด
เพียง 1 คำตอบแล้วใส่เครื่องหมาย \surd ลงในช่องที่กำหนดหรือเติมคำในช่อง

1. ปัจจุบันท่านประกอบอาชีพหรือเคยประกอบอาชีพในองค์การใด
 - () 1. องค์การศึกษาของรัฐ
 - () 2. องค์การศึกษาของเอกชน
 - () 3. องค์การรัฐ/รัฐวิสาหกิจ/องค์การอิสระ
 - () 4. ธุรกิจภาคเอกชน
 - () 5. อาชีพส่วนตัว
 - () 6. อื่นๆ (ระบุ).....
2. อาชีพที่ท่านทำสอดคล้องกับสาขาวิชาที่เคยบวชเรียนหรือไม่ () 0 ไม่สอดคล้อง () 1 สอดคล้อง
3. ท่านมีรายได้ขณะประกอบอาชีพโดยยังไม่หักค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนจำนวน.....บาท
4. ท่านได้สำเร็จการศึกษาชั้นสูงสุดคือ () 1 ปริญญาตรี () 2 ปริญญาโท () 3 ปริญญาเอก
5. ท่านเคยได้รับรางวัลหรือการประกาศเกียรติคุณจากหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนหรือไม่
 - () 0 ไม่เคย
 - () 1 ถ้าเคยประเภทรางวัลหรือประกาศเกียรติคุณคือ.....
6. ท่านเคยได้รับการแต่งตั้งเป็น กรรมการชุมชน/หมู่บ้าน กรรมการสมาคม กรรมการชมรมฯ
กรรมการทางการเมือง หรืออื่น ๆหรือไม่
 - () 0 ไม่เคย
 - () 1 ถ้าเคย ประเภทกรรมการคือ.....
7. ท่านมีบ้านอยู่ () 1 เป็นของตนเอง () 2 อยู่บ้านเช่าหรือเช่าซื้อ () 3 อื่น ๆ

คำชี้แจง โปรดอ่านข้อความต่อไปนี้ และพิจารณาเลือกคำตอบที่ตรงกับความเป็นจริงของท่าน
มากที่สุด เพียง 1 คำตอบ แล้วใส่เครื่องหมาย \surd ลงในช่องที่กำหนด

คำถาม จากการที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำหนดคุณลักษณะของ พุทธศาสตรบัณฑิตที่พึงประสงค์ไว้ในหลักสูตร ท่านมี **คุณลักษณะที่พึงประสงค์** ดังต่อไปนี้หรือไม่

คุณลักษณะที่พึงประสงค์	ข้อกำหนด	
	ใช่	ไม่ใช่
1. เป็นคนมีปฏิปทาน่าเลื่อมใส		
2. เป็นคนใฝ่รู้ใฝ่คิด		
3. เป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา		
4. มีความสามารถในการแก้ปัญหาครบถ้วน		
5. มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา		
6. รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม		
7. รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม		
8. มีโลกทัศน์กว้างไกล		
9. มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้เทียบพร้อมด้วยคุณธรรม และจริยธรรม		

คำชี้แจง โปรดอ่านข้อความต่อไปนี้ และพิจารณาเลือกคำตอบที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด เพียง 1 คำตอบ แล้วใส่เครื่องหมาย \surd ลงในช่องที่กำหนด

คำถาม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาต่อไปนี้ ท่านปฏิบัติได้มากน้อยเพียงใด

หลักธรรม	ข้อกำหนด				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1. รู้จักเลือกใช้สินค้าที่เป็นประโยชน์					
2. หาเงินลงทุนได้ง่าย					
3. มีความสามารถดำเนินงานให้ได้ผลดี					
4. รู้จักคบคนดีเป็นมิตร					
5. จัดหาผ้าถุงผ้าห่มได้เพียงพอ					
6. จัดหาอาหารได้เพียงพอ					
7. จัดหาที่อยู่อาศัยได้เหมาะสม					
8. มีสิทธิในการรักษาโรค					
9. ให้การสงเคราะห์ญาติได้					
10. เสียภาษีอากรให้รัฐได้					
11. อุบัติมภ์พระสงฆ์ได้					
12. ทำบุญอุทิศตามความเชื่อได้					
13. โลกอยากได้ของคนอื่น					
14. คิดประทุษร้ายคนอื่น					
15. เป็นคนถือตัว (อวดดี)					
16. ท้อแท้ต่อชีวิต					
17. มีความคิดฟุ้งซ่าน					
18. ทะเลาะวิวาทกับผู้อื่น					
19. ชอบหยิบเอาสิ่งของผู้อื่นมาใช้โดยพลการ					
20. มีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้อื่นที่ไม่ใช่ภรรยา					
21. พูดคำหยาบ					
22. พูดโกหก					
23. เทียบสถานบันเทิง					
24. เล่นการพนัน					
25. ตัดสินปัญหาลำเอียง					
26. ดื่มสุรา/เบียร์					
27. สูบบุหรี่					
28. เกียจคร้านทำงาน					

คำชี้แจง โปรดอ่านข้อความต่อไปนี้ และพิจารณาเลือกคำตอบที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด เพียง 1 คำตอบ แล้วใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่กำหนด

คำถาม คุณภาพชีวิต หรือความสุขที่ท่านได้รับจากการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เป็นอย่างไร

คุณภาพชีวิต	ข้อกำหนด				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1. มีเพื่อนฝูงมาก					
2. ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี					
3. มีครอบครัวอบอุ่น					
4. อยู่ในชุมชนเป็นสุข					
5. มีที่อยู่อาศัยเหมาะสม					
6. ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน					
7. มีอาชีพและรายได้พอเลี้ยงชีพ					
8. ได้รับโอกาสทางสังคมเท่าเทียมกับผู้อื่น					
9. มีเสรีภาพทางสังคม					
10. มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี					
11. ไม่มีภัยธรรมชาติเบียดเบียน					
12. ไม่มีภัยจากสังคม					
13. มีเทคโนโลยีใช้ได้อย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์					
14.กล้าแสดงตนว่าเคยบวชเรียน					
15.กล้าแสดงตนในสิ่งที่ถูกหรือผิดศีลธรรม					

คำถาม คุณภาพชีวิต หรือความสุขที่ท่านได้รับการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เป็นอย่างไร (ต่อ)

คุณภาพชีวิต	ข้อกำหนด				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1. มีสุขภาพจิตดี					
2. จิตใจแจ่มใสเบิกบาน					
3. ระวังความโกรธได้ดี					
4. ควบคุมอารมณ์ได้ดี					
5. จิตใจมีคุณธรรม/มีเมตตา					
6. ไม่หวั่นไหวต่อสถานการณ์					
7. ไม่มีความเศร้าโศกหรือเครียด					
8. จิตใจเข้มแข็งมั่นคง					
9. ภูมิใจ ที่ได้นับถือพระพุทธศาสนา					
10. ภูมิใจ เพราะมีทรัพย์โดยชอบธรรม					
11. ภูมิใจ เพราะได้ใช้ทรัพย์บำเพ็ญประโยชน์					
12. ภูมิใจ เพราะไม่มีหนี้สิน					
13. ภูมิใจ เพราะมีความประพฤติสุจริต					
14. ภูมิใจ เพราะได้ทำบุญ					
15. สุขใจ ที่ได้ปฏิบัติธรรม					

ขอขอบคุณที่กรุณาตอบคำถามทุกข้อ

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

นายบุญหนา จิมานัง (รหัสประจำตัวนักวิจัย 00071184) ตำแหน่งปัจจุบัน หัวหน้าฝ่ายวิชาการและวิจัย สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
หน่วยงานที่ติดต่อ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ถนนขอนแก่น-น้ำพอง บ้านโคกสี ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000 โทร. 0-4322-2101, 08-7858-3224.

ประวัติการศึกษา ประโยคครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) กรมการฝึกหัดครู 2537, พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี 2533 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปี 2545

ประสบการณ์

เป็นผู้วิจัยร่วม เรื่อง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพุทธศาสตรบัณฑิต ผลงานปี พ.ศ. 2546

เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจต่อการปฏิบัติศาสนกิจของนิสิตปฏิบัติศาสนกิจวิทยาเขตขอนแก่น ผลงานปี พ.ศ. 2547

เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจต่อการปฏิบัติศาสนกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลงานปี พ.ศ. 2548

เป็นผู้วิจัยเรื่อง สัมรวจความพร้อมก่อนเข้าทำการอาคารเรียนแห่งใหม่ ผลงานปี พ.ศ. 2548

เป็นผู้วิจัยเรื่อง 20 ปี : ภาพลักษณ์วิทยาเขตขอนแก่นในทัศนะของคณะสงฆ์ภาค 9 ผลงานปี พ.ศ. 2549

เป็นผู้วิจัยเรื่อง ศึกษาค่าใช้จ่ายจริงต่อภาคการศึกษาของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ผลงานปี พ.ศ. 2549

สมาชิกสมาคมนักวิจัยตลอดชีพ เลขที่ 2-471912-151

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

นายภวัต ชัยเนตร ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

หน่วยงานที่ติดต่อ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
 วัดธาตุ ถนนกลางเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000 โทร. 0-432-2101 โทรสาร 0-4332-0901 บ้านพัก โทร. 0-7867-4071

ประวัติการศึกษา เปรียญธรรม 7 ประโยค, พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชา
 ศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี 2537

ประวัติที่ปรึกษาโครงการ

รศ. อุดม บัวศรี ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

หน่วยงานที่ติดต่อ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
 วัดธาตุ ถนนกลางเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000 โทร. 0-432-2101 โทรสาร 0-4332-0901

ประวัติการศึกษา เปรียญธรรม 7 ประโยค บาลีสนามหลวง 2507, ประโยคครู
 พิเศษมัธยม (พ.ม.) กรมการฝึกหัดครู ปี พ.ศ. 2507, พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาศาสนา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2509,

M.A. (Philosophy) สาขาวิชาปรัชญา ประเทศอินเดีย ปี พ.ศ. 2511

ประสบการณ์

หัวหน้าภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

หัวหน้าภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

รองคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น